

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIÁLNÍ PRÁCE

Lenka Laubová

LESBICKÉ RODINY V KONTEXTU ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Obor:

Forma studia:

Akademický rok:

Vedoucí bakalářské práce:

Oponent bakalářské práce:

Datum obhájení:

Výsledek obhajoby:

Sociální práce

prezenční

2006/2007

PhDr. Olga Havránková

PhDr. Olga Pechová

P R O H L A Š U J I ,

že tuto předloženou bakalářskou práci jsem vypracovala zcela samostatně a cituji v ní veškeré prameny, které jsem použila.

V ..... , dne .....

Podpis:

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Olze Havránkové za odborné vedení mé práce, PhDr. Kateřině Nedbálkové, Ph.D., za poskytnuté materiály, a velký dík patří také PhDr. Olze Pechové, mj. za to, že se laskavě ujala oponentury této práce.

Obsah

Úvod.....	5
1 Genderové stereotypizování v souvislosti s pohledem na stejnopohlavní páry.....	8
1. 1 Představa dvou neměnných genderů jako podmínky komplementarity páru	8
1. 2 Komplementarita v lesbických rodičovských párech	10
1. 3 Butch a femme jako mýtus univerzality lesbických vztahů.....	11
2 Otázky lesbického rodičovství	14
2. 1 Lesbické ženy vs. rodičovství?	14
2. 1. 1 Rodičovská práva v souvislosti s výzkumy kompetencí a postojů k rodičovství.....	15
2. 1. 2 Nejlepší zájem dítěte v souvislosti s g/l rodinami.....	19
2. 2 Vznik lesbických rodin	20
2. 2. 1 Způsoby vzniku lesbických rodin	21
2. 2. 2 Nepůvodní lesbické rodiny	25
2. 2. 3 Nové lesbické rodiny a proces plánování	26
2. 2. 4 Otevřenost při informování dítěte	28
3. Výzkumy dětí z lesbických rodin.....	30
3.1 Výzkumy dětí původně vdaných lesbických matek.....	31
3.2 Výzkumy dětí z nových lesbických rodin.....	34
4. Vybrané aspekty fungování lesbických rodin	38
4.1 Spolurodičovství	38
4. 1. 1 Jména a oslovení	40
4.2 Vztah lesbické rodiny k jejímu okolí	41
5. Průzkum mezi studenty sociální práce FF UK v Praze.....	44
5.1 Téma průzkumu	44
5. 2 Účel průzkumu	45
5. 3 Objekt průzkumu, metodika, harmonogram a rozpočet.....	45
5. 4 Závěrečná zpráva průzkumu	46
Závěr	52
Seznam použité literatury.....	54
Přílohy	

Úvod

„Mám dojem, že rodina je věčná, že jí nehrozí nebezpečí ... že její bohatství tkví současně v její ukotvenosti v určité symbolické funkci a v mnohačetnosti jejích možných rekonpozic.“

Élizabeth Roudinesco (Derrida, Roudinesco, 2003)

Nukleární rodina složená ze dvou biologických rodičů a jejich dětí, v níž muž je v první řadě „živitelem“ a žena pečuje o děti a domácnost, je modelem charakteristickým zejména pro 19. století. Emil Durkheim ukázal, že tento typ rodinného uspořádání již sám o sobě je jedním z výsledků postupující individualizace, o níž se v poslední době hovoří v souvislosti s tzv. krizí rodiny. Uvádí se, že rodina tuto nukleární formu nabyla v první polovině 20. století, kdy se poprvé silně prosadil požadavek lásky mezi manželi jako jedna z důležitých podmínek k jejímu založení.

Pozice muže a ženy se začala zrovnoprávňovat především kvůli vstupu žen do zaměstnání přibližně v 60. letech minulého století. Cílem tohoto typu rodiny se stalo dosažení individualizace všech jejích členům, což však bylo vyváženo její větší nestabilitou. Současná rodina již není jednotkou ekonomickou, nýbrž je založena na sdílení emocí. Je svazkem mezi dvěma svobodnými individui, kteří se dohadují na konkrétní podobě rodiny a vztahu. Chybí zde předem daný vzor či model určující, co je to rodina, mateřství, otcovství a jaké role má kdo zastávat. Současní lidé usilují o autonomii a nezávislost, ale přitom si dále přejí žít společně s ostatními, protože je potřebují k tomu, aby mohli být sami sebou, chtějí být *společně svobodní* (Dudová, Vohlídalová, 2005).

Sokolová (2004) dovozuje, že rodina je selektivní institucí; resp. její forma a koncept, který se v průběhu dějin proměňuje. „To, jakou definici ta která společnost uznává a naopak neuznává ... vypovídá primárně o politice a zájmech státu, nikoli o ‚přirozenosti‘ či ‚nepřirozenosti‘ rodiny, o které je řeč.“ Rodina přetrvává, mění se však její uspořádání, tj. určitý normativní či dokonce zákonem stanovený a dominantní model v dané společnosti (Derrida, Roudinesco, 2003).

Dnes jsou reálně existujícím fenoménem i lesbické a gay rodiny (g/l rodiny). Tímto pojmem se obvykle rozumí rodina tvořená dvěma lidmi stejného pohlaví vychovávající dítě (dětí), případně dítě (dětí) vychovávané samotnou matkou nebo

otecem homosexuální orientace. Lesby a gayové vždy byli součástí širších rodin a mnoho z nich mělo a vychovávalo děti; v minulosti z důvodu jejich malé společenské akceptace však spíše v rámci heterosexuálních manželství či jako vychovatelé, učitelé apod. Se slábnoucí silou heteronormativity a rostoucí akceptací homosexuálně orientovaných lidí v posledních desetiletích však mohla sílit i jejich poptávka po rovnosti a respektu, včetně snahy po uznání jejich rodičovských kompetencí.

Lesbické rodičovství se však předmětem zkoumání v sociálních vědách stalo teprve před necelými třiceti lety, a to zejména v západní Evropě a USA¹. Doposud velmi malé množství studií je věnováno gay rodinám, což je i jeden z důvodů, proč jsem svoji práci specifikovala pouze na rodiny lesbické. Literatura v českém jazyce o tomto tématu referující prakticky neexistuje, pomineme-li krátké statě uveřejněné v různých sbornících či na internetu. V České republice doposud nebyl dokončen jediný výzkum, který by se tématem gay a lesbického rodičovství zabýval. Okrajově se tématem rodičovství (postoji k rodičovství) zabývala ve svém deset let starém výzkum Talandová (1997). Samostatný, avšak dosud nedokončený, kvalitativní, psychologický výzkum lesbického rodičovství probíhá od roku 2004 (Nedbálková, Polášková); v současné době je realizován jako samostatný projekt v rámci aktivit Institutu výzkumu dětí, mládeže a rodiny při Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Tento výzkum má pomoci vykreslení reálného obrazu o životě a každodenní zkušenosti lesbických matek v České republice; zájemcům o problematiku lesbického rodičovství tak jeho budoucí výsledky můžu jen doporučit. Z jeho dílčích závěrů pak mj. čerpám i v této práci.

Česká veřejnost však o fenoménu gay a lesbického rodičovství zatím mnoho informací nemá a její postoje jsou v tomto případě spíše odrazem předporozumění, míry respektu, tolerance či homofobie k homosexuálům samotným. I mezi české odborníky (psychology, sociology, psychiatry i vysokoškolské učitele) toto téma proniká velmi pomalu a nejistě; jeho přijímání a reflexe někdy bývá provázeno více či méně oprávněnou nedůvěrou. Na tomto místě bych si však ráda opět vypůjčila slova již jednou citované Élizabeth Roudinesco (2003); totiž že „... od okamžiku, kdy se utvoří a kdy začne existovat nová skutečnost, je každá vědní disciplína povinna o ní přemýšlet, interpretovat ji a brát ji v úvahu, a ne ji odsuzovat, neboť to by se rovnalo její exkluzi či

---

¹ Nejprve se zkoumaly rodiny rozvedených lesbických matek, poté tzv. nové, původní lesbické rodiny a nakonec i rodiny tvořené gay otci. Tuto cestu v podstatě kopíruje i pořadí přijímání těchto forem gay a lesbického rodičovství veřejností.

popření, a tedy přeměně dotyčné disciplíny na deontologický zákoník, čímž by se z vědců stali cenzoři nebo prokurátoři.“

V první kapitole této práce se v duchu této myšlenky pokouším podívat nejprve na koncept přirozeného doplňování mužství a ženství, který, je-li beze zbytku aplikován na lesby a gaye, je jak podkladem homofobie, tak jednou z příčin nedůvěry lidí ke konceptu gay a lesbických rodin. V kapitole druhé se pak zabývám fenoménem lesbického rodičovství, zvláště vznikem lesbických rodin a jejich dělením na rodiny tzv. „nové“ a rodiny „nepůvodní“; stručně reflektuji i nejlepší zájem dítěte. Obsahem třetí kapitoly jsou některé vybrané nálezy z výzkumů dětí vychovávaných v obou zmíněných hlavních typech rodin (v roce 2000 se Jójárt setkala s cca 50 doposud publikovanými výzkumy). Vybrané aspekty fungování lesbických rodin, a to fenomén spolurodičovství a nástin vztahů těchto rodin k jejich okolí, uvádím v kapitole čtvrté.

Rodina v nepříznivé sociální situaci je jedním z nejvýznamnějších polí sociální práce; i lesbické (či gay) rodiny se stejně jako každá jiná rodina mohou dostat do problémů ve svém sociálním fungování, kdy budou potřebovat pomoc sociálních pracovníků. Domnívám se, že dobré teoretické znalosti sociálních pracovníků o těchto rodinách (stejně jako je tomu u jakéhokoli jiného tématu) jsou nutnou praktickou i etickou podmínkou k optimální spolupráci. Za účelem zjištění postojů a informovanosti studentů sociální práce jsem proto do poslední, páté kapitoly, shrnula výsledky krátkého průzkumu postojů studentů sociální práce k tématice g/l rodičovství.

1 Genderové stereotypizování v souvislosti s pohledem na stejnopohlavní páry

Naše společnost je zvyklá uvažovat v „přirozeně“ se doplňujících kategoriích mužskosti a ženskosti; tato očekávání pak promítá i do představy vztahu mezi dvěma muži či dvěma ženami. Ve společnosti dosud panuje rozšířený názor, že v páru složeném ze dvou lidí stejného pohlaví vždy „jeden/jedna dělá ženskou a druhý/druhá chlapa“ (Nedbálková, Polášková, 2005), či že homosexuální vztah nemůže mít stejnou hodnotu jako vztah heterosexuální, protože dvě ženy nebo dva muži se přece „přirozeně a úplně“ doplňovat nemohou ... Dovolím si proto provést malou reflexi genderových stereotypů vzhledem k tomu, jak silně jsou provázány s homofobií, a síle, s jakou ovlivňují postoj k jevům, o nichž se nám nedostává dostačujících informací - v tomto případě o lesbických rodinách.

1. 1 Představa dvou neměnných genderů jako podmínky komplementarity páru

Šmausová² (2002) připomíná, že „... přirozená reprodukce, která dosud předpokládá existenci dvou pohlaví, je sice nutným předpokladem trvání společnosti, život jednotlivců ale zdaleka nedeterminuje; zvláště proto, že většina dosavadních společností vždy přísně určovala, kdo a jak smí a má reprodukci zajišťovat. Ve vztahu k rozmnožování existuje daleko více zákazů než příkazů, což je přímým poukazem na to, že zdůrazňování biologické diference mezi muži a ženami má společenskou, a ne biologickou funkci ...“. Nejsou to přírodní znaky (pohlaví), ale specifická socializace k mužským a ženským rolím, která vede k rodovým rozdílům v chování (gender). Naučená komponenta má na vytváření gender identity člověka daleko větší podíl než komponenta přirozená, genetická. Gender (role) je silnější než pohlaví (Šmausová, 2002).

---

² Prof. DrPhil. Gerlinda Šmausová., Priv. - Doz. - privátní docentka v oboru právní sociologie a kriminologie. Od r.2002 působí jako profesorka sociologie na Katedře sociologie a andragogiky FF UP a jako garantka a lektorka oboru genderových studií katedry sociologie FSS MU. Absolventka UK v Praze, doktorát ze sociologie v na Sárské universitě v r. 1973. Výzkumná a pedagogická činnost na Institutu pro právní a sociální filosofii na právnické fakultě tamtéž od r. 1968-2001.

Sociologické představy o mužství a ženství v posledních dvaceti letech prošly dynamickými změnami. Hlavním nálezem feministické epistemologie byl objev rodu (výše zmíněný gender) a jeho následná dekonstrukce. Není pochyb o tom, že dělení lidstva na muže a ženy splňuje praktickou pořádkovou funkci; v teorii si ovšem musíme uvědomit, že se jedná o hrubé zjednodušení. Ontický (bytostný, přirozený), neměnný rod neexistuje, stejně jako neexistuje ani trvalá, homogenní mužská nebo ženská identita. Dodnes však v mínění společnosti, a někdy i v sociologii, přežívá tvrdošíjná představa, že muži hrají vždy jen tzv. mužskou a ženy vždy jen ženskou roli (ve skutečnosti totiž hrají všichni všechny role, v závislosti na sociálním kontextu). Ve společenských vědách se během času ustálila stejně bytostná představa gender, jakou byla předchozí biologická definice pohlaví: že výchova k muži či ženě implikuje celoživotní neměnné chování jako muž či žena. Jako by se genderové role staly jakousi druhou přirozeností.

K dekonstrukci genderového dualismu došlo až později, částečně i s přispěním queer studies³ - avšak je nutné si uvědomit, že ani v heterosexuálním životě neexistuje stálé a průběžné mužské či ženské chování. Člověk není jednoznačnou identitou, ale člen různých struktur. S pozicemi v strukturách jsou spojena různá diferencovaná očekávání zvaná role či rolové výseče. Když si uvědomíme, že rodová struktura je jen jednou ze společenských struktur, pak musíme přijmout tezi, že se i u genderových rolí jedná spíše o rolové výseče, které jsou sice ve všech interakcích přítomné, ale zdaleka ne rozhodující. „Jednoduchý postulát, že muži či ženy vždy a všude hrají právě jen muže nebo ženy, se promění ve velmi složitou otázku, kdy a za jakých okolností se genderová identita genuinně projevuje a kdy a jak tvoří jen jakési ‚genderové‘ pozadí ... V interakci je sice přítomen ‚celý člověk‘, hraje ale vždy jen určitou rolovou výseč. Např. učitel sice nepřestává být učitelem, když je např. pacientem v nemocnici; pokud se tam ale nechce vystavit sankcím, musí jeho ‚učitelství‘ zůstat v latenci. Jde o velmi složitou otázku aktivace určitého segmentu role a relativního potlačení ostatních. Význam genderové role lze ... srovnat s jinou tzv. askriptivní rolí, rolí věkovou. Ta je také v interakci vždy přítomna, ale také není vždy nejdůležitější ...“ (Šmausová, 2002). Gender tedy můžeme vnímat jako (pouhou) rekvizitu, která nám umožňuje hrát různé role v různých kontextech.

---

³ queer studia; zabývají se politikou sexuality a konstrukcí sexuálních identit ve společnosti. V jeho centru zájmu stojí dekonstrukce heteronormativity a kritická analýza fungování moci a společenské kontroly prostřednictvím sexuality.

Na to, že ženy a muži hrají obojí roli, už dávno upozornila Elizabeth Badinter. Muži a ženy podle ní nemají protikladné vlastnosti, spíše je všechny individuálně rozdílnou měrou sdílejí. „Ženy i muži si ze zásobníku vlastností, dosud chápaných jako genderových, vybírají podle potřeby a libosti takové, které se jim líbí, a sestavují si sami individuální kulturně androgynní identity“ (Badinter, 1999). Existence relativně homogenních genderových identit byla možná jen ve strukturách, které byly relativně jednoznačně určeny pro každé pohlaví. V současné fázi modernizace společnosti se konstrukce hybridních, androgynních identit usnadňuje nejen kvůli kulturním procesům, ale hlavně kvůli rozpouštění genderovaných společenských struktur, zvláště pracovního trhu. Genderové identity se stávají flexibilními stejnou měrou, jakou zanikají instituce, které dosud relativně homogenní identity podporovaly. Kdo nechce riskovat zásadní nevybavenost důležitými schopnostmi, musí se naučit „všechno“ (Beck, in Šmausová, 2002).

1. 2 Komplementarita v lesbických rodičovských párech

Neexistuje-li neměnný a homogenní mužský a ženský gender, nemůžeme se ani na pár dvou žen dívat jako na dva naprosto stejné a tudíž nekomplementární jedince. Existenci homosexuálních párů můžeme vnímat spíše jako potvrzení závěrů uvedených v předchozí podkapitole, nikoli jako výjimku, která do předpokládané bytostné duality nezapadá a tudíž musí být zpochybněna. Důraz na dualitu (a tím pádem přinejlepším přehlížení dvojic stejného pohlaví) se v naší kultuře objevuje již odedávna; vzpomeňme třeba příběh Adama a Evy ze Starého zákona. Během doby se představa o nesmírné odlišnosti muže a ženy do takové míry zakořenila v naší právní a společenské struktuře, že klást otázky o pravdivosti této definice je skoro anarchistickým počinem. Spencer (1999) uvádí, že Hebrejské a talmudské texty upřesnily definici mužské a ženské role, a mnohé z těchto definic, přijaté jako boží zákon (a proto posvátné) šířilo křesťanství. S proměňováním vzdálenosti mezi postavením obou pohlaví v naší společnosti v čase a s postupným společenským zviditelňováním lidí, kteří se tradičnímu genderovému dualismu vymykají (ať už jde o lidi heterosexuální, homosexuální, g/l rodiny apod.), jsou však tyto kategorie „ohrožovány“; společnost se může cítit znejistěna a tím více na tradičních stereotypch lpět.

Podívejme se tedy velmi stručně na fungování komplementarity v lesbických rodičovských párech. Např. Kurdek ve své práci *Lesbian and Gay Couples* (1995, in Nedbálková, 2005) uvádí, že „v každodenní realitě gay a lesbických vztahů existuje stereotypní rozložení tradičně ženské a mužské role jen velice zřídka.“ Ze zjištění, která uvádí, dále vyplývá, že gay a lesbické páry považovaly za důležitý indikátor kvality svého vztahu pocit rovnoměrné distribuce moci uvnitř vztahu. V žádné z položek, které měřily kvalitu partnerského vztahu, výzkumy nenalezly významnější rozdíly. Taktéž Nedbálková a Polášková (2005) ve svém výzkumu lesbických rodin potvrzují, že „genderové rozdělení rolí na mužské a ženské v lesbických rodinách nefunguje. Takřka všechny výzkumné rodiny považovaly při vyprávění o své každodennosti za důležité se od tradičního rozdělení rolí distancovat. Toto vymezení může být ... důsledkem reflexe vlastního jednání a vědomí diference vůči jiným vztahovým vzorcům, zároveň zde jistě hraje roli rozvolňování jasné polarizace rolí ve společnosti obecně, neboť i zde přestává být kýženým ideálem model dominantního otce, který zabezpečuje rodinu hmotně, a empatické matky, která poskytuje emoční zázemí.“

Pokud tedy u lesbických párů hledáme nějakou abstraktní dělicí linii, můžeme za ni v lesbických rodinách, které vychovávají dítě (děti), považovat mateřství biologické a tzv. sociální⁴ (tzn. ve vztahu k dítěti/dětem). Toto rozdělení určuje zejména „primární kompetence v péči o dítě především v raném věku. Biologická matka zůstává s dítětem na mateřské dovolené, zatímco její partnerka přijímá roli sociálního rodiče“ (Nedbálková, Polášková, 2005). Sociokulturní obsah obou těchto typů mateřství není pevně daný a jasně ohraničený, jako je tomu v heterosexuálních rodinách na základě tradice ideálního typu „matky“ a „otce“. V každé lesbické rodině je obsah těchto rolí vymezován individuálně a vyrůstá z každodenního chodu rodiny a z jeho reflexe (Nedbálková, Polášková, 2005).

1. 3 Butch a femme jako mýtus univerzality lesbických vztahů

Některé autorky (Slater, 1995) implikují, že „heterosexuální svět má málo co nabídnout lesbám v jejich párování a v úsilí při vytváření rodiny, takže lesbické ženy si z heterosexuálních modelů mohou vzít jen málo“. Přikláním se však k těm autorům/autorkám, které stejně jako Laird (1999) oponují, že od svých rodin,

---

⁴ viz kapitola 4.

heterosexuálních přátel a vrstevníků se lesby učí stejně jako kdokoli jiný „být lidskými bytostmi, milenkami, rodiči atd., a to proto, že si své identity konstruují v tom samém nespočtu rodin a širším kulturním kontextu jako ženy heterosexuální ... Vzhledem k tomu, že po dlouhou dobu byla heterosexualita jediným možným a viditelným zdrojem modelů a znázorňování párování a rodičovství, je také pochopitelné, že v nich lesbické ženy hledají myšlenky a informace, jak ustanovit své vlastní životní příběhy a vztahy.“ (pracovní překlad, dále jen p.p.).

Jak vyplývá z výzkumů uvedených v kapitole 1.2, přejímání modelu genderového rozdělení rolí na mužské a ženské je v lesbických párech řídké a částečně možná i historicky podmíněné. V „lesbickém jazyce“ se pro podobou dichotomizaci užívají pojmy „butch“ (více maskulinní role) a „femme“ (spíše feminní role). Takovéto rozdělení v lesbických vztazích bylo v minulosti považováno za historicky trvalé a univerzální skrze sociální třídy, rasové skupiny apod. i samotnými odborníky; v obecném povědomí společnosti předpoklad této univerzality přetrvává dodnes (Laird, 1999). Chodorow (in Laird, 1999) k tomu podotýká, že „spojení mezi genderem a (hetero)sexuální orientací ve vývojových teoriích je tak silné, že existuje předpoklad, že vyvíjející se homosexuální chlapečci jsou ‚feminizováni‘, jako by být feminní bylo jedinou podmínkou toho, aby muž mohl toužit po jiném muži, a rozvíjející se lesby jsou ‚maskulinizovány‘, popisovány jako ‚divošky‘ - homosexuální žena musí být maskulinní ... aby toužila po ženě“ (p.p.).

Weston (in Laird, 1999, p.p.) připomíná, že ani genderové vymezení obsažené v této konkrétní dichotomizaci butch-femme však nemůže být jednoduše poměřováno či srovnáváno s genderovým rozdělením maskulinity a feminity v heterosexuálních vztazích a není ani konstantní při definování rolí v různých oblastech života páru. Nejen, že se zdá, že genderové chování a identita má odlišnou sadu významů pro každého partnera v každém partnerství, ale nuance mezi tím, jak jsou tyto vztahy hrány v každodenním životě, jsou enormně variabilní a komplexní. Taktéž rozdělování rolí je mnohem flexibilnější než ve většině heterosexuálních párů. Ty z mála lesbických párů, které používají dělení butch-femme, jej užívají vědomě a kreativně. Žijí gender a sexualitu způsoby, které nejsou rigidní nebo omezující, ale které mohou být osvobozující z hlediska zvládnutí nových poznatků, nebo mohou vdechnout inovaci do sexuálního vyjádření.

Weston zjistila, že důsledné rozdělení moci a kontroly, obvykle spojovaných s butch rolí nebo více maskulinní rolí, v průběhu času ani v těchto lesbických párech

pravděpodobně neobstojí. Některé páry se více či méně úspěšně snaží sdílet moc v každé doméně, zatímco v jiných párech může být jeden partner silnější v jedné pozici a méně v jiné. Navíc, žena vnímaná druhou jako butch může být pro jinou femme vzhledem k tomu, že gender je vždy zprostředkováván skrze sociální třídu, rasu, místní a časový kontext atd. (Weston in Laird, 1999, p.p.).

2 Otázky lesbického rodičovství

2. 1 Lesbické ženy vs. rodičovství?

Rodina bývá vnímána jako ztělesnění stálého elementu v jinak neustále pokračujícím tempu moderního pokroku (Možný, 2002). Mytizovaný obraz rodiny na jedné straně vede a na straně druhé svazuje její intelektuální konceptualizaci. Příkladem může být nejednoznačné pojmání stavu současné rodiny, do které se promítají změny formující ji zejména v posledních desetiletích. Těmi je např. odkládání manželství do pozdějšího věku, zmíněné rozvolňování tradičních genderových rolí, formování nových vzorců intimity či nárůst nesezdaných soužití (Možný, 2002).

Mohlo by se zdát, že jednou z těchto „novodobých změn“ je i gay či lesbické rodičovství. Lesbické mateřství bylo ještě donedávna označováno za oxymoron: Existoval předpoklad, že člověk mohl být buď lesbou, anebo matkou, ale zcela jistě ne obojím (Slater, 1995, p.p.). Procházková (2006) se domnívá, že tento „rozpor“ byl v minulosti pravděpodobně příčinou toho, že „touha po rodičovství ... akcentovala sociální tlak na lesbické ženy a přispívala k jejich relativně častější heterosexuální adaptaci.“ Podobně se vyjadřuje i Kirkpatrick (in Cabaj, Stein, 1996, p.p.): „Lesbické matky nejsou novým fenoménem – Sappho z Lesbu sama měla dítě; avšak strach z odsouzení veřejnosti a ostrakismu přinutil mnoho lesbických matek žít v utajení a svou orientaci skrývat i před svými vlastními dětmi.“ Autorka dále uvádí, že mnohé lesbické ženy se často staraly o děti jiných lidí jako chůvy, guvernanky, ošetřovatelky a učitelky, protože jakožto svobodné ženy se pro tato zaměstnání dobře hodily.

Pro ty lesby a gaye, jejichž biologické příbuzenské sítě byly narušeny či zprůtrhány coming-outem, byla rodina donedávna pojímána jako vědomá a pečlivě budovaná volba sociálního společenství v rámci g/l komunity a přátel – domova (Nedbálková, Polášková, 2005). S rostoucí akceptací alternativní citové a sexuální orientace, se zvědomováním heteronormativity společností a se slábnutím heterosexismu, však ze strany lesbických žen a gayů sílily požadavky po rovnosti a uznání, včetně poptávky po legálním uznání jejich rodičovských kompetencí.

Objev technologií lékařsky asistované reprodukce heterosexuálních párů je dalším ze zdrojů současného zkoumání i vzniku g/l rodin. Tyto technologie a jejich legitimizování zákonem vytvořily do té doby neexistující situace „pluralitního

rodičovství“ (rozmnožily počet spoluploditelů a spolurodičů, znejasnily odpovědnost rodičů atd.). Pro mnoho párů přinášely odpověď na dříve paradoxní požadavek, který by se dal shrnout do otázky: „Jak počít, když jsme neplodní?“ Asistovaná reprodukce, podobně jako adopce, u heterosexuálních (a jak uvádím v dalších kapitolách, i homosexuálních) párů během času naopak poukázala na neoprávněnost teze „pokud spolu pár nemůže mít dítě ‚přirozenou cestou‘, není tato rodina ani vhodným prostředím pro jejich výchovu“ (více viz následující kapitola 2.1.1 a 3.).

2. 1. 1 Rodičovská práva v souvislosti s výzkumy kompetencí a postojů k rodičovství

V 70. letech 20. století v USA byla lesbická orientace matky kontradikcí ke svěření dítěte po rozvodu do její péče. V roce 1975 soud v Texasu odebral devítiletého Richarda Rishera z péče jeho matky Mary Risher a umístil ho do péče jeho otci poté, co se dozvěděl o lesbické orientaci paní Risher. V té době se toho o lesbických matkách a jejich dětech vědělo velmi málo. Americká psychiatrická asociace (APA) odstranila homosexualitu ze seznamu duševních poruch v roce 1973, avšak mateřství a lesbická orientace byly stále považovány za protiklad. Na počátku 70. let se některé lesby ze vzrůstajícího ženského hnutí a hnutí za zrovnoprávnění gay lidí odvážily během opatrovnických řízení otevřeně odhalit své tehdejší lesbické vztahy raději, než aby žily ve strachu z vyzrazení. Navzdory tomu, že následky byly často podobné případu paní Risher, lesbické matky se staly viditelným segmentem populace. Začaly se objevovat neoficiální zprávy navzdory očekávání naznačující, že lesbické matky jsou obyčejné matky, obklopené stejnými starostmi i radostmi, jako matky heterosexuální. Pagelow (in Cabaj, Stein, 1996, p. p.) v roce 1980 porovnála 20 lesbických matek se 43 dětmi s 23 heterosexuálními rozvedenými matkami s 51 dětmi. Lesbické matky měly více problémů se svěřováním dětí do své péče, avšak častěji samostatně podnikaly a měly vlastní dům. Obě skupiny matek byly stejnou měrou zatíženy nízkými mzdami, nedostatky veřejného systému péče o děti, problémy s bydlením a starostmi o zdraví dětí.

Mucklow a Phelan (in Cabaj, Stein, 1996, p. p.) v roce 1979 zkoumali rodičovské chování 34 lesbických matek ve srovnání se 47 „tradičními“ matkami. Na základě svých zjištění usoudili, že rodičovské chování je vysoce komplexní

záležitost, skládající se z postojů, hodnot a osobnostních charakteristik matky, nikoli výsledek sexuální orientace. V témže roce Lewin a Lyon (in Cabaj, Stein, 1996, p. p.) na základě hloubkových rozhovorů se 43 lesbickými matkami a 37 rozvedenými heterosexuálními matkami zdokumentovali podobnosti v organizaci rodinného života těchto dvou skupin. Obě skupiny matek kladly silný důraz na udržování pout s rodinou, včetně pokračování v kontaktu s otcí dětí. Výzkumníci uvedli, že homosexuální orientace jakožto aspekt, který má daleko k rozhodujícímu činiteli či životnímu stylu, nemá žádný zásadní efekt na organizaci života matek či na způsob vytváření jejich přátelských vztahů. Nejvýznačnějším identifikačním rysem obou skupin žen bylo mateřství.

Studie Golombok (1983 in Cabaj, Stein, 1996) a Kirkpatrick (1981), zkoumající rozvedené lesbické matky, dokonce uvádí, že lesbické matky byly mnohem lepší v zajišťování mužských vzorů dětem (včetně jejich biologických otců), než rozvedené heterosexuální matky. Kirkpatrick zjistila, že „lesbické matky byly na muže méně zlostné, pravděpodobně vzhledem k tomu, že jejich manželství byla méně chaotická a násilná. Téměř všechny lesbické matky iniciovaly rozvod z důvodu nedostatku intimity, narozdíl od heterosexuálních matek, které častěji uváděly násilí, zneužívání návykových látek či nevěru exmanžela“ (Kirkpatrick, tamtéž, p.p.).

Tři výzkumné týmy: Kirkpatrick, 1981, Hoeffler, 1981 a Golombok, 1983 (in Cabaj, Stein, 1996, p.p.) zjišťovaly skóre matek na Bemově dotazníku pohlavních rolí. Ukázalo se, že lesbické matky jsou na škále femininity stejně tak vysoko jako matky heterosexuální, že mají vyšší skóre na škále maskulinity, a že jsou méně častěji klasifikovány jako „nediferenciované“ (undifferentiated). Nediferenciovanost na škále pohlavních rolí je spojována s problémy se sebeúctou; na tomto zkoumaném souboru se zdálo, že tato je větším rizikem pro heterosexuální matky. Vyšší skóre na škále maskulinity je podle mého názoru logické. V lesbickém páru vykonávají veškeré činnosti (např. spojené s chodem domácnosti) dvě ženy; musí si tak mezi sebou rozdělit i kompetence, považované obvykle za mužské. Jak už jsem zmiňovala výše, páry si kompetence rozdělují individuálně a víceméně rovnoměrně.

Zajímavý je též výzkum Javaid (1993, in Cabaj, Stein, 1996, p.p.) dříve vdaných lesbických matek, ve kterém respondentky vyjadřovaly naději, že se stanou babičkami, a častěji by preferovaly, aby jejich děti, zejména synové, byli heterosexuální. Domnívám se, tato naděje zčásti mohla vyjadřovat jejich přání, aby jejich děti ve svém životě nemusely při plánování a zakládání rodin projít komplikacemi spojených

s homosexuální orientací. To částečně potvrzuje i zkušenost Jennifer Firestone (in Cabaj, Stein, 1996, p.p.), která vede v Bostonu diskusní skupinu lesbických žen, jež uvažují o rodičovství. Ta uvádí, že lesbické ženy mají tendenci trávit mnoho měsíců či let plánováním těhotenství a výchovy dětí. Komplexita osobních, medicínských, právních a rodinných otázek vyžaduje hlubší introspekci a mnohem opatrnější zkoumání lesbami, než ženami heterosexuálními (více viz kapitola 2.2.3).

Za účelem zjištění vztahu lesbických žen k výchově dětí v České republice provedla Talandová (1997) před deseti lety výzkum na souboru 111 žen, které nějakým způsobem udržovaly kontakt s lesbickou komunitou. Tato studie se zčásti věnovala i postojům lesbických žen k rodičovství. Talandová zjistila, že většina žen ze zkoumaného souboru (60 %) byla „přesvědčena, že lesbické ženy mohou dítě vychovat stejně dobře jako kterýkoli jiný pár.“ O tomtéž, ovšem za existence problémů, bylo přesvědčeno 38 % žen, přičemž těmito problémy byla ve 28 případech míněna diskriminace ze strany heterosexuální společnosti, dále absence mužského vzoru (4 ženy), vlastní nejistota (2) a finanční problémy (2). Autorka dále na základě svých zjištění vyvozuje, že postoj lesbických žen k výchově dětí se dá považovat za převážně pozitivní (37 % žen ze zkoumaného souboru by dítě v budoucnu určitě chtělo). Poznámává také, že respondentky z tohoto průzkumu by využily jak osvojení, tak umělé oplodnění zhruba ve stejné míře.

Nedbálková a Polášková od roku 2004 provádějí prozatím jediný výzkum stejnopohlavního rodičovství v České republice. Jedná se o kvalitativní etnografický výzkum zahrnující polostrukturované rozhovory a pozorování v rodinách lesbických matek. Autorky se ve svém výzkumu zabývají např. rozdělováním rolí a dynamikou partnerského vztahu. Některé jejich dosavadní nálezy uvádím i v této práci.

Jak uvádí Sokolová (2004), „neexistuje jediná studie, která by dokazovala jakoukoli korelaci mezi sexuální orientací a touhou po dětech (nebo její absencí). Lidé děti buď chtějí nebo ne, ať jsou to heterosexuálové či homosexuálové. Důvody, proč gayové a lesbické ženy mají děti v průměru méně, je spíše důsledkem institucionálních bariér a zákazů, které společnost jejich touze po dětech systematicky vytváří. ... Dlouhodobé vytváření nepravdivého a zkresleného obrazu o tom, že gayové a lesby z podstaty své sexuální orientace netouží po dětech, je navíc společensky nebezpečné i proto, že tento proces homogenizuje touhy a zájmy gayů a leseb, což zpětně přímo vybízí ke stereotypnímu vnímání homosexuality a tím podporuje homofobii ve společnosti“.

V současné době v evropských zemích již právo gayů a leseb podílet se na výchově svých biologických dětí zpochybňováno nebývá. Sexuální orientace nebo soužití matky či otce dítěte s partnerkou resp. partnerem stejného pohlaví by nemělo být překážkou svěřením dítěte do výchovy matky resp. otce a nemělo by bránit pravidelným stykům dítěte s tímto rodičem. Toto právo je garantováno též Evropskou úmluvou o lidských právech a základních svobodách, která stanoví právo na ochranu rodinného života a zároveň zakazuje diskriminaci mj. na základě sexuální orientace při výkonu tohoto práva. „Tento přístup výslovně potvrdil Evropský soud pro lidská práva v rozhodnutí Mouta vs. Portugalsko z roku 1999, v němž soud prohlásil za diskriminaci rozhodnutí portugalského soudu, jímž byla homosexuálnímu otci z důvodu jeho orientace odebrána z výchovy dcera a byla svěřena do výchovy matce. V členských státech Rady Evropy tak nesmí být rodičům právo na výchovu nebo styk s jejich biologickým dítětem odíráno, a to bez ohledu na to, zda tyto jednotlivé státy povolují formální svazky stejnopohlavních partnerů“ (Štěpánková, 2007).

Co se české legislativy týče, uzavření registrovaného partnerství vztahu lesbických či gay rodičů k jejich biologickým dětem nezmění. Uzavření registrovaného partnerství i u nás nesmí být důvodem pro odnětí dětí jejich biologickému rodiči. Partner, který je rodičem, je povinen zajistit vývoj dítěte a důsledně chránit jeho zájmy při použití přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a ohroženo jeho zdraví a tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj (§ 13, odst. 1 zákona č. 115/2006, o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů). I v registrovaném partnerství stejně jako v manželství platí, že pokud oba partneři žijí ve společné domácnosti, je partner rodiče dítěte či osoby, jíž bylo dítě svěřeno do výchovy, povinen se na výchově dítěte podílet (viz § 13, odst. 3 tamtéž).

Pokud jde o rodičovství a výchovu dětí, jsou však práva leseb a gayů postaveny na roveň heterosexuálů pouze v případech, jde-li o právní vztahy k jejich biologickým dětem. Dále česká legislativa situaci leseb a gayů toužících po rodině komplikuje a v některých případech přitom nereflektuje ani nejlepší zájem dítěte. Tyto situace podrobněji popisují v kapitole 2. 2. 1.

2. 1. 2 Nejlepší zájem dítěte v souvislosti s g/l rodinami

Práva dítěte jsou v Českém právním řádu upravena především v Úmluvě o právech dítěte (dále jen Úmluva), Listině základních práv a svobod a v zákoně o rodině. Nejlepší zájem dítěte je upraven v článku 3, odst. 1. Úmluvy: „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.“ V článku 3, odst. 2 je dále zdůrazněna důležitost poskytování ochrany a péče nezbytné pro jeho blaho s ohledem na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců za něho právně odpovědných. Úmluva zároveň stanoví, že nikdo není oprávněn dítě znevýhodňovat či diskriminovat mj. pro postavení jeho rodičů (článek 2., odst. 1 a 2): „Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců. ... učiní všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývají z postavení, činnosti, vyjádřených názorů nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců anebo členů rodiny.“

Právo dítěte na dodržování zásady nejlepšího zájmu v souvislosti s jakýmkoli jednáním se ho týkajícím musí být bráno na zřetel i při diskuzi o g/l rodičovství. Nejlepší zájem dítěte však nemůže představovat teoretickou diskuzi o ideální rodině, ale musí se soustředit na konkrétní děti bez ohledu na to, jak přišly na svět a za jakých okolností (Hamrud in Štěpánková 2007). Tzv. „tradiční“ rodina pouze ze svého uspořádání (formy) není podmínkou ani zárukou optimálního vývoje dítěte, jak je koneckonců zřejmé v každodenní práci sociálních pracovníků a dalších pomáhajících profesí. Relevantnější je obsah, kvalita vztahů mezi rodiči a dětmi; „dítě se živí a obohacuje kvalitou a bohatstvím směny mezi jeho rodiči“ (Delaisi de Parseval, 1999). Dítě dále potřebuje pociťovat jasnost a pravdivost ve vztahu k jeho příběhu, stejně jako soudržnost a stabilitu rodiny. V tomto duchu Americká pediatriká akademie (American Academy of Pediatrics, dále jen Akademie) v únoru roku 2002 podpořila zavedení legislativy umožňující adopci dětí narozených v lesbických párech spolurodičem. Toto rozhodnutí bylo přijato v zájmu ochrany dětí, které mohou mít prospěch z právního

uznání existence jejich druhého, faktického rodiče. V mnoha případech totiž pár plánuje rodinu společně a následně vychovává dítě ve stabilním rodinném svazku (viz kapitola 2.2.3). Akademie zastává názor, že děti v takové situaci potřebují bezpečí dvou právně uznaných rodičů v zájmu zajištění jejich psychické pohody a umožnění pokračování vztahu dítěte s jeho spolumatkou v případě, kdy jeho biologická matka zemře, přestane o něj pečovat nebo dojde k rozpadu páru. Adopce dítěte spolurodičem dále zajistí nárok dítěte na podporu od obou rodičů i v případě rozchodu, finanční zajištění dítěte v případě smrti některého z rodičů či právo i povinnost druhého rodiče pečovat o dítě v případě rozpadu páru či smrti partnera (Pechová, 2006). Akademie při svém rozhodnutí sledovala nejlepší zájem dítěte a zároveň se opírala o informace uvedené ve výzkumné literatuře. V České republice v současné době spolurodičovskou adopci a její odraz v legislativě aktivně podporuje např. Gay a lesbická liga.

Zmíněné výzkumy konkrétních g/l rodin a dětí v těchto rodinách vyrůstajících se staly důležitým aspektem, posunujícím diskuzi z roviny teoretické a ideové do oblasti faktů a praxe. Podrobněji se jimi proto zabývám v kapitole 3.

2. 2 Vznik lesbických rodin

Lesbické rodiny tvoří jednotnou kategorii. Při nejzákladnějším zjednodušení se lesbické rodiny dají rozdělit podle způsobu vzniku na rodiny, do kterých matka dítě přivedla z předchozího heterosexuálního vztahu (tzv. nepůvodní), a na původní, tzv. „nové“ lesbické rodiny, pro jejichž založení se obě ženy rozhodly v rámci svého vztahu. Někteří odborníci mluví o rodině i tam, kde se jedná o samotnou lesbickou matku s dítětem (např. Pechová); jiní u jakéhokoli stabilního lesbického páru (např. Slater). Další část autorů se zdráhá o lesbických rodinách mluvit vůbec. Převládajícím přístupem je mluvit o rodině tam, kde je vychováváno dítě. V této práci za lesbickou rodinu považuji zejména rodinu tvořenou dvěma ženami vychovávajícím dítě, okrajově i samotné lesbické matky s dítětem (např. ve výše uváděných výzkumech lesbických matek).

Morningstar (in Laird, 1999, p.p.) uvádí, že počet lesbických žen, které vytvářejí tzv. nové lesbické rodiny, stále stoupá. V roce 1990 Seligman (in Laird, 1999, p.p.) udávala odhadovaný počet žen v USA, které počaly dítě v již ustaveném lesbickém svazku, na pět až deset tisíc. Od té doby několik autorů (např. Patterson v roce 1992,

in Laird, 1999, p.p.) uvádělo, že je těžké činit odhady tohoto druhu, avšak poznamenávali, že tento počet konstantně narůstá. V pozdějších spisech Patterson (1995, in Laird, 1999, p.p.) odhadovala, že ve Spojených státech existuje něco mezi dvěma a osmi miliony gay a lesbických rodin. V tomto odhadu spojuje nové lesbické rodiny i rodiny nepůvodní. Sokolová (2004) uvádí, že v Německu je matkou každá třetí lesbická žena.

2. 2. 1 Způsoby vzniku lesbických rodin

Ve společenském povědomí převládá představa, že nemají-li lesby či gayové děti ze svých předcházejících svazků, mohou svou touhu po dětech naplnit jedinečně adoptivní (Štěpánková, 2007). Adoptivní neboli osvojení dítěte však představuje pouze jednu z několika možností založení rodiny, přičemž právní úprava těchto způsobů se v jednotlivých zemích liší. Jedná se o následující možnosti (podle Štěpánkové, 2007):

❖ *Individuální adopce (individual adoption)* představuje případy, kdy jednotlivec adoptuje dítě, jehož není biologickým rodičem, přičemž jej osvojuje jako individuální osoba, nikoli společně s partnerem či partnerkou. Český zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.) tuto možnost umožňuje bez ohledu na pohlaví či sexuální orientaci této osoby.

Pokud však lesba či gay vstoupí do registrovaného partnerství, situace se změní. Zákon o registrovaném partnerství osvojení dítěte osobám do tohoto partnerství vstoupivším v §13 odst. 2 výslovně zakazuje: „Trvajícím partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.“ (zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů). Toto ustanovení tedy znevýhodňuje lesby a gaye, kteří do partnerství vstoupí, neboť těmto osobám „... upírá právo, které je jim před uzavřením a po ukončení registrovaného partnerství přiznáno. Zatímco muž či žena, kteří uzavřou manželství, mají i po dobu trvání manželství právo si sami adoptovat dítě, pouze k tomu navíc potřebují souhlas manžela či manželky. Dá se říci, že chtějí-li si gayové nebo lesby adoptovat dítě, tlačí je současná česká právní úprava spíše k tomu, aby žili v neformalizovaných svazcích“ (Štěpánková, 2007). Plánuje-li tedy jedna z partnerek resp. partnerů osvojit dítě, měla resp. měl by tak učinit dříve, než se svojí partnerkou (partnerem) vstoupí do registrovaného partnerství;

případně tak bude moci učinit po skončení partnerství. Šance získat dítě prostřednictvím adopce (či pěstounské péče) je však v českých podmínkách pro jednotlivce velmi malá.

❖ *Společná adopce (joint adoption)* je institutem, kde se na rozdíl od adopce individuální stávají rodiči dítěte oba partneři společně. Společnou adopci děti stejnopohlavními páry umožňují v současné době např. Belgie, Nizozemí, Švédsko, Španělsko či Velká Británie. V České republice mohou společně osvojovat pouze manželé.

Na tomto místě je nutné poznamenat, že argumenty podporující možnost adopce dítěte homosexuálními rodiči někdy paradoxně navozují dojem, že tato rodinná konstelace je svým způsobem problematická či nedostatečně dobrá. Jedná se o argumenty typu „pro děti z ústavů je lepší homosexuální rodina než žádná“ či „lepší rodina homosexuální než rodiny alkoholiků či rodičů, kteří své děti zanedbávají či týrají“. Takovátro srovnávání implikují, že homosexuální rodina je méně hodnotná než rodina heterosexuální, přičemž přijatelnou se stává pouze v tom případě, že heterosexuální rodina selže a je dysfunkční. I když jsou tyto názory vedeny dobrými úmysly, ve svém důsledku popírají skutečnost, že rodičovství homosexuálů je stejně jako rodičovství heterosexuálů „... vyjádřením a přirozeným vyústěním touhy po dětech, rodině a společné budoucnosti“ (Sokolová, 2004). Domnívám se, že tyto argumenty také nelze považovat za příliš povzbudivý signál pro děti, jež v těchto rodinách vyrůstají.

Zároveň zde panuje schizofrenní situace, kdy odpůrci osvojování dětí stejnopohlavními páry argumentují neodstranitelným nedostatkem mužského, resp. ženského vzoru při výchově dítěte, ačkoli je za současného právního stavu možné, aby se nezrušitelným osvojitelem dítěte stala (byť ve výjimečných případech) osaměle žijící osoba (viz výše).

❖ *Adopce dítěte partnerky či partnera (second-parent adoption)* neboli tzv. *spolurodičovská adopce* je podobným institutem jako možnost manžela či manželky osvojit dítě svého partnera. Stejnopohlavním párům toto právo v současné době přiznávají země jako Belgie, Dánsko, Island, Německo, Nizozemí, Španělsko, Švédsko či Velká Británie. Tento institut umožňuje, aby se existence faktického vztahu mezi dítětem a partnerkou či partnerem biologického rodiče upravila i právně. Osoba, která dítě jako rodič vychovává, se stane jeho rodičem i z pohledu práva, se všemi právy a povinnostmi, které tento status přináší. To přispívá ke stabilitě rodiny a dětem z gay a

lesbických rodin - stejně jako dětem z rodin heterosexuálních – posiluje jejich jistotu v tom, že pouto k jim blízké osobě nebude přerušeno koncem partnerství.

Tento způsob zahrnuje osvojení biologického dítěte partnerky (partnera), které má z předcházejícího heterosexuálního vztahu či svazku, dítěte narozeného partnerce po umělém oplodnění či případně dítě narozené náhradní matce (Štěpánková, 2007).

Co se týče právní úpravy tohoto institutu v České republice, lesby ani gayové žijící ve stejnopohlavních svazcích toto právo nemají. Zákon o registrovaném partnerství v článku 13 odst. 3 výslovně stanoví, že „pokud jeden z partnerů pečuje o dítě a oba partneři žijí ve společné domácnosti, podílí se na výchově dítěte i druhý partner; povinnosti týkající se ochrany vývoje a výchovy dítěte se vztahují i na tohoto partnera.“ (zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů). Povinnost podílet se na výchově dětí během trvání partnerství je tedy určena zákonem, tímto však práva a povinnosti nebiologického (tzv. sociálního) rodiče k dítěti končí. To přináší komplikace jak během trvání partnerství (např. při čerpání příspěvků při ošetřování dítěte partnerkou biologické matky apod.), tak zásadní problémy po jeho skončení, ať už jeho rozpadem či smrtí. V případě úmrtí biologického rodiče hrozí reálné nebezpečí, že dítě bude odebráno člověku, který mu je nejbližší a který ho často řadu let vychovával, aby bylo svěřeno do výchovy některé osobě z biologické rodiny zemřelého rodiče. V případě rozpadu partnerství hrozí podobně jako při rozpadu manželství nebezpečí, že jeden z rodičů (v tomto případě pravděpodobněji rodič biologický) bude druhému bránit ve styku s dítětem, přestože to k němu má silné citové pouto. Problém může nastat i v případě smrti nebiologického rodiče, kdy dítě nebude mít žádný právní nárok např. na dědická práva po svém faktickém, leč právně neuznaném rodiči, nebyla-li v jeho prospěch sepsána závěť.

Vzhledem k uvedeným příkladům se domnívám, že současná právní úprava v žádném případě nerespektuje nejlepší zájem dítěte. Protože se nejedná o problém teoretický, ale o reálně existující rodiny a situace, jedinou možností pro ochranu práv dětí a rodičů v těchto rodinách žijících je legální zakotvení rovnocenných práv a povinností obou faktických rodičů k jim vychovávaným dětem prostřednictvím umožnění osvojení (biologického či osvojeného) dítěte partnera, jako to je ze stejných důvodů možné v párech heterosexuálních.

❖ *Svěření dítěte do pěstounské péče* je alternativou k ústavní výchově a využívá se v případech, kdy dítě z nějakého důvodu není vhodné k adopci (např. není právně volné). Pěstoun je povinen o dítě pečovat a při péči o dítě vykonávat přiměřeně práva a

povinnosti rodičů. Nemá však vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Do společné pěstounské péče jsou partnerům svěřovány děti např. v Belgii, Dánsku, Finsku, Francii, Nizozemí, Norsku, Švédsku, na Islandu. Lesbám a gayům jsou děti do pěstounské péče svěřovány i v Anglii a Walesu (Štěpánková, 2007).

V České republice narozdíl od adopce uzavření registrovaného partnerství nebrání tomu, aby bylo jedné z registrovaných osob svěřeno dítě do pěstounské péče, či se jedna z nich stala poručníkem a bylo jí svěřeno podle § 78 a násl. zákona o rodině do výchovy dítě, jehož není biologickým rodičem, pokud se dítě ocitlo bez svého výchovného prostředí. V těchto případech je dítě svěřeno jen jedné z partnerek (partnerů); druhá partnerka (partner) tento právní vztah vůči dítěti nemá. Společnými pěstouny se mohou stát pouze manželé. Štěpánková (2007) dovozuje, že v případě, že by si dítě do pěstounské péče chtěla vzít lesba či gay žijící v registrovaném partnerství, byl by analogicky k takovému kroku nutný souhlas partnerky (partnera), stejně jako je vyžadován u manželů, chce-li se jeden z nich stát pěstounem.

❖ *Umělé oplodnění (donor insemination)* je další možností, kterou může využít lesbický pár. „K umělému oplodnění lze využít buď někoho známého, kdy pak matka biologického otce dítěte zná, nebo spermobanku, kdy matka biologického otce nezná.“ (Štěpánková, 2007). Některé země zpřístupňují umělé oplodnění i lesbickým párům, některé alespoň ženám bez partnera a tudíž i ženám lesbickým. Umělé oplodnění mohou lesbické či bisexuální ženy využívat např. v Belgii, Dánsku, Finsku, Nizozemí, Španělsku, Švédsku, Velké Británii a v některých státech USA. Co se týče právního vztahu druhé partnerky k dítěti, v některých zemích existuje možnost spolurodičovské adopce a v Nizozemí lze navíc uplatnit domněnka rodičovství, narodí-li se dítě lesbickému páru za trvání jejich manželství, což je institut podobný domněnce otcovství v manželství heterosexuálním. Např. v USA se podle informací PhDr. Olgy Pechové (2006) většina dětí lesbických párů rodí z umělého oplodnění, protože přístup k němu v této zemi není omezen pouze na manželské páry, i když se často vyžaduje přítomnost partnera (opačného pohlaví) alespoň formálního.

Lesbickému páru usilujícímu o umělé oplodnění je u nás tato cesta zákonem v podstatě uzavřena, a to „přílepkem“ k zákonu č. 227, o výzkumu na lidských embryonálních buňkách a souvisejících činnostech. Zde je stanoveno, že umělé oplodnění lze provést pouze neplodnému páru z taxativně uvedených (zdravotních) důvodů (§ 27 d, odstavec 3), přičemž neplodným párem se rozumí muž a žena, kteří

tuto léčbu hodlají podstoupit. České lesbické páry se tak o umělé oplodnění mohou snažit buď ve výše jmenovaných zemích nebo obejitím domácích standardních postupů. Jedním z těchto legálních způsobů je i doma provedená inseminace s použitím spermatu dárce (tzv. „domácí oplodnění“). Otázkou umělého oplodnění se dále zabývám i v kapitole 2.2.3.

❖ *Náhradní matka (surrogate mother)* se může stát prostředníkem pro založení rodiny především u gay párů, kde se jeden z mužů následně stane biologickým otcem dítěte. U lesbických žen může být tento institut využíván v případě, že jedna z žen je dárkyní vajíčka, které je oplodněno známým či neznámým dárce; dítě následně nosí a porodí druhá žena z páru⁵.

V České republice není institut náhradní matky povolen vůbec. Stejně jako v případě umělého oplodnění (zvláště při využití neznámého dárce) je i tento způsob založení rodiny z různých důvodů považován za víceméně diskutabilní, a to i na poli heterosexuálních vztahů. Jedním z těchto důvodů je v Úmluvě o právech dítěte zakotvené právo dítěte znát své biologické rodiče v případech, kdy je to možné – viz článek 7, odst.1. úmluvy: „Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.“ Další dilemata jsou pak rázu etického či náboženského. Pokud jsou však zmíněné instituty v té které zemi legálně uznány a povoleny heterosexuálním párům, nelze tyto skutečnosti samy o sobě používat jako argumenty ani proti párům homosexuálním.

2. 2. 2 Nepůvodní lesbické rodiny

Usuzuje se, že stejně jako ve výše zmíněných Spojených státech amerických, i v České republice má počet gay a lesbických rodin narůstající tendenci (Procházka, 2006, Šedivý, 2005), zvláště pak rodin tzv. nových⁶. Je pravděpodobné, že snižování počtu případů, kdy lesby či gayové z různých důvodů vytváří partnerský svazek s heterosexuálně orientovanou osobou opačného pohlaví, přímo souvisí s narovnáváním

---

⁵ Tuto službu poskytují některé kliniky v západní Evropě či USA. V tomto případě mohou vzrůst rizika pro matku a plod, překážkou je také vysoká cena.

⁶ Usuzuje se, že v České republice zatím většina dětí, které jsou v současné době vychovávány rodiči stejného pohlaví, pochází z předchozích heterosexuálních manželství svých rodičů; oficiální statistiky vypovídající o počtech dětí žijících v gay či lesbických rodinách u nás neexistují. I v ČR však počet nových lesbických rodin s velkou pravděpodobností narůstá.

postavení homosexuálně orientovaných lidí ve společnosti. V minulosti však bylo relativně běžné, že lesby a gayové vstupovali do vztahů s heterosexuály, včetně vztahů manželských. Šedivý (2005) k tomuto jevu uvádí, že do takového vztahu oba partneři mohli vstupovat s přesvědčením o své heterosexuální orientaci a během tohoto vztahu došlo k vnitřnímu coming-outu jednoho z partnerů (uvědomění si své sexuální orientace), přičemž nehraje roli, zda se jednalo o manželství fungující a spokojené či o manželství nepovedené. Jindy mohl heterosexuální vztah vzniknout s tím, že jeden z partnerů již na počátku vztahu o své orientaci pochyboval, avšak on nebo druhý z partnerů se snažili svým svazkem či sňatkem nepřijatelnou homosexualitu potlačit. Je pravděpodobné, že počet takových případů dnes je nižší než v minulosti vzhledem k tomu, že s tím, jak je společnost lépe informovaná o homosexualitě, se snižuje počet gayů a leseb, kteří až ve vyšším věku odhalí či přijmou svou orientaci, a zároveň se zvyšuje míra kladného přijímání existence homosexuality veřejností, což má vliv na zmenšování obav gayů a leseb z reakce okolí.

Rodiny původně vytvořené s heterosexuálním partnerem mají svá specifika; různá bývá doba od narození dítěte, po které dojde ke coming-outu homosexuálního rodiče, či doba, po kterou je dítě vychováváno oběma biologickými rodiči, kteří spolu již jako citoví a sexuální partneři nežijí a mohou mít i nové partnery. Různě dlouhé je také období, po které dítě žije s homosexuálním rodičem samo bez účasti nového partnera rodiče (Šedivý, 2005).

Tzv. nepůvodní lesbická či gay rodina následně vzniká tak, že po rozpadu heterosexuálního svazku je dítě svěřeno buď do společné péče obou biologických rodičů, či do výlučné péče homosexuálně orientovaného rodiče. Ten pak o dítě pečuje spolu se svým partnerem/partnerkou stejného pohlaví.

2. 2. 3 Nové lesbické rodiny a proces plánování

Jak jsem již zmínila výše, v posledních letech vzrůstá počet lesbických žen, které počínají a vychovávají děti od narození, a to buď samy či v rámci lesbického svazku. Lesbické ženy či páry mohou při naplnění své touhy po rodičovství využít některý z výše popsaných způsobů.

Samotné rozhodnutí o vytvoření rodiny je však pro lesbický pár mnohem obtížnější, než je tomu u párů heterosexuálních. Pechová (2006) upozorňuje, že lesbický

pár stojí před psychicky i sociálně mnohem složitějším úkolem. Mnoho lesbických žen totiž při přijímání své sexuální orientace přejímá svou roli i s tím, že pravděpodobně nikdy nebudou mít dítě vzhledem k tomu, že totéž automaticky předpokládá většinová společnost včetně jejich blízkých. Po určitém čase však může dojít k otevření a přetransformování této otázky, což se může stát silným zdrojem napětí i uvnitř páru samotného v případě, že partnerky nejsou v touze po dítěti jednotné. Pár však může být konfrontován také s nepochopením ze strany rodičů a příbuzných, přátel, lesbické komunity i širšího sociálního prostředí (Pechová 2006; podobně Kirkpatrick in Cabaj, Stein, 1999, p.p., uvádí, že navzdory tradičnímu předpokladu by mnoho lesbických žen, které se chtějí stát rodiči, těhotenstvím projít chtělo). Cesta lesbických žen k dítěti tak může trvat mnoho měsíců i let ještě před samotnou realizací jejich rozhodnutí.

Dalším zásadním problémem je nutnost dosažení vzájemné dohody o tom, zda dítě adoptovat, či zda zkusit některou z alternativních metod početí. V případě rozhodnutí pro těhotenství se lesbický pár dále musí rozhodovat o možném či nejlepším způsobu jeho dosažení, o tom, jak se připravit na jednotlivé úkony, kolik si může dovolit vydat po finanční stránce a jak co nejvíce minimalizovat zdravotní rizika. Podle Morningstar (in Laird, 1999, p.p.) dává většina lesbických párů v USA přednost umělému oplodnění, které je pro většinu z nich méně problematické než heterosexuální styk a mnohem dosažitelnější než adopce. V této souvislosti se ženy z páru musí rozhodnout, která z nich bude biologickou matkou dítěte, přestože po tom eventuálně mohou toužit obě. Přístup lesbických žen či párů k asistované reprodukci je navíc mnohdy ztížený i organizačně, finančně i právně⁷. Řada lesbických matek má obavu i z prozrazení své orientace - a to i během předporodní, porodní a neonatologické péče - kvůli možné diskriminaci ze strany zdravotníků.

Jednou z nejdůležitějších otázek rozhodovacího procesu je i volba mezi neznámým a známým dárcem; ve druhém případě i jeho role v životě dítěte. V mnoha zemích se muž, který neposkytl své sperma prostřednictvím lékařů (obvykle spermabanky), může domáhat svých rodičovských práv a citelně tak zasáhnout do života rodiny; i z tohoto důvodu mnohé lesbické páry preferují raději využití spermobanky⁸.

---

⁷ V České republice ve všech těchto ohledech, viz kapitola 2. 2. 1.

⁸ České lesbické ženy za účelem umělého oplodnění jezdí nejčastěji do Dánska, které není příliš vzdálené a umělé oplodnění je tam poměrně levné. Druhou nejbližší zemí je Holandsko. Ne všechny kliniky jej ale provádějí.

V případě známého dárce je bezpodmínečně nutné si hned zpočátku ujasnit budoucí vztah biologického otce k dítěti; tato dohoda je však nadále podřazena právnímu řádu té které země. Tato situace proto mnoho lesbických párů tlačí k tomu, aby zvolily umělé oplodnění prostřednictvím neznámého dárce, s ohledem na stabilitu budoucí rodiny - z podobných důvodů je i v českém právním řádu vymezena anonymita dárce či biologických rodičů v případě osvojení, a i zde tato situace oprávněně vyvolává již zmíněné etické otázky. Na „druhé straně mince“ totiž leží právo dítěte znát své biologické rodiče.

Méně frekventovaným způsobem je také vytváření tzv. „rodičovských jednotek“ složených z lesbické ženy či páru a z gay muže či gay páru. Mezi nimi je pak vypracována rodičovská smlouva definující práva a povinnosti každého člena jednotky. Vzhledem k tomu, že tento způsob je založen na stabilitě dvou párů a na náročném udržování konsenzu všech zúčastněných členů, někteří odborníci v této konstelaci nevidí optimální způsob rodinného fungování.

2. 2. 4 Otevřenost při informování dítěte

Vědomí, že svého potomka musí v přiměřeném věku informovat o způsobech jeho početí a vyrovnat se i s jeho případným zájmem o seznámení se svým biologickým otcem v případě, že je známý, je jedním z citlivých aspektů, které musí lesbické rodičovské páry řešit. Děti lesbických rodičů, stejně jako všechny děti, kladou mnoho otázek o tom, kdo jsou a odkud pocházejí. Aby byli rodiče schopni uspokojivě a klidně odpovídat na podobné otázky, musí mít sami uspokojivě vyřešenu svou vlastní internalizovanou homofobii⁹ (či být na cestě k jejímu vyřešení), své vztahy k orientačním rodinám, svůj zármutek nad rozličnými ztrátami, které mohly vzniknout v procesu cesty k rodičovství, pocity o své sexuální orientaci a úroveň podpory, které mají ve svém okolí (jak heterosexuálním, tak homosexuálním). Otázky, které děti vznášejí, mohou zároveň rodičům bezděčně pomoci tento proces usnadnit; případně i pomoc terapeutů či psychologů v případě těžkostí.¹⁰ Děti mají potřebu znát, kdo je

---

⁹ Internalizovaná homofobie znamená zvnitřnění negativních postojů a zkušeností u homosexuálně orientovaných osob. Souvisí s nedokončeným coming-out procesem a může zvyšovat riziko negativních zdravotních jevů. Internalizovaná homofobie a negativní společenské projevy k homosexuálům se mohou vzájemně podmiňovat, protože s projevy homofobie se častěji setkávají ti lidé, kteří se se svou orientací plně nevyrovnali a žijí v prostředí, které je ke gayům a lesbičkám hostilní (Fafejta, 2004).

¹⁰ V České republice existuje např. Poradna pro sexuální menšiny, která je součástí Poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy v Praze - Černém Mostě.

jejich matka a otec¹¹; potřebují cítit jasnost a pravdivost ve vztahu ke svému příběhu, stejně jako stabilitu a soudržnost rodiny. Měly by proto vědět, že se narodily ze dvou rodičů, i když je jeden z nich nepřítomný či neznámý.

Lesbické rodičovské páry musí být ke svým dětem v každém případě otevřené; jakožto důležití lidé v životě dítěte před ním nesmí skrývat svou identitu. Součástí této otevřenosti je i samozřejmé používání slova *lesba*. Otevřený přístup rodičů umožní dítěti udržení „pevné půdy pod nohama“ v případě konfrontace zvnějšku. Způsob odezvy rodičů na otázky dítěte by se měl lišit i podle jeho věku. Pokud se velmi malé dítě, např. před druhým rokem věku, zeptá na to, jestli má tatínka, Morningstar¹² (in Laird, 1999, p.p.) doporučuje odpovědět jednoduše „Ne.“ Někteří rodiče mohou inklinovat k tomu, říci „Ne, ale ...“ - dítě tak však velmi snadno vypozeruje, že v tomto případě se jeho rodiče za něco stydí nebo cítí nedostatečnost své rodiny, což může vyvolat podobné pocity i u něj. V nepatrně vyšším věku (mezi třemi a čtyřmi lety věku dítěte) stejná autorka doporučuje vytvořit přehled členů rodiny dítěte a případně také přehled členů jiných rodin různého uspořádání, která jsou dítěti známa. Morningstar uvádí, že tento způsob informování dětí u nich může mít pozitivní vliv mj. na vyšší úroveň akceptace k odlišnostem, která bývá ve výzkumech dětí z lesbických rodin zaznamenávána ve větší míře, než je tomu u dětí z rodin heterosexuálních (viz kapitola 3).

Rodiče mohou svým dětem ke zvládnání nevyhnutelných výzev zvnějšku pomoci také tím, že jim dovolí vyjadřovat pocity, které mají o své rodině. Toto může být jedna z největších výzev i pro rodiče samotné - potvrzovat svou vlastní identitu, zatímco dovolí dítěti ji zpochybňovat, interpelovat. Pokud by totiž dítě cítilo, že se od něj očekává neverbalizování jeho pocitů, mohlo by se bezděčně nutit skrývat své autentické já (a to i samo před sebou), což by mohlo vést k mnoha patologiím.

---

¹¹ Zde leží i dilema v případě umělého oplodnění také u heterosexuálních rodičů, či osvojitelů.

¹² Betty Morningstar, sociální pracovnice, terapeutka, 1. viceprezidentka National Association of Social Workers - pobočka Massachusetts.

3. Výzkumy dětí z lesbických rodin

Gay a lesbické rodičovství se jako objekt studia¹³ v hledáčku sociálních věd v USA a západní Evropě objevilo přibližně před 30. lety. Zpočátku (na konci 70. a v 80. letech) se výzkumné studie v těchto rodinách zaměřovaly na rodičovský subsystém, tj. na duševní zdraví gay a lesbických rodičů a jejich rodičovské schopnosti (viz kapitola 2.1.1). Být homosexuálem s sebou v očích veřejnosti i odborníků v té době neslo předpoklad určité míry patologie, která se neslučovala s představou jejich rodičovství. „Drtivá většina studií, které se zabíraly duševním zdravím homosexuálů (pravděpodobně více než 100 od roku 1960), ukázala téměř bez výjimky, že homosexuálové spadají do rozsahu normálního psychologického přizpůsobení se (adjustment), a že existuje jen málo (jestli vůbec nějaké) signifikantních rozdílů mezi homosexuály a heterosexuály“ (Ross, Paulsen, Stalström in Jójárt, 2000). Studie se věnovaly i stabilitě gay a lesbických párů; např. klinická studie z roku 1989 (DiLapi, tamtéž), která porovnávala vztahy lesbických a heterosexuálních žen, ukázala, že se neliší ve stabilitě ani zralosti jejich partnerských vztahů. Trojice autorek Golombok, Tasker a Murray v roce 1997 (in Cabaj, Stein, 1996, p.p.) zkoumala stres, úzkost a depresivní příznaky u lesbických a heterosexuálních matek, ale žádné rozdíly se nepotvrdily. V jiné studii z tohoto roku (Patterson, tamtéž, p.p.) participovalo 37 lesbických rodin, přičemž se ukázalo, že lesbické matky mají pozitivní sebevnímání a jejich adjustace je v normě.

Jak jsem uváděla částečně již v kapitole 2.1.1., výzkumy nepotvrdily ani nižší kvalitu rodičovských schopností. Lesbické matky byly schopné uspokojit potřeby dítěte a poskytnout mu adekvátní péči jako heterosexuální matky (např. viz Golombok, Tasker, 1994, in Laird, 1999, p.p.). Výzkum Flakse a kol. (1995, in Jójárt, 2000) ukázal, že lesbické matky si ve srovnání s heterosexuálními ve větší míře uvědomovaly svoje rodičovství, rozpoznávaly víc kritických situací v péči o dítě a současně formulovaly i jejich řešení. Otcové - gayové - se v jiné studii (Binger a Jacobsen, 1989, in Jójárt, 2000) ukázali na jedné straně více citliví k potřebám svých dětí, současně však na druhé straně jako přísnější a kladoucí pevnější hranice než zúčastnění heterosexuální otcové.

---

¹³ V následujících kapitolách uvádím příkladný výčet studií.

Zároveň byli častěji ochotní dětem vysvětlit důvod těchto hranic a častěji se děti ptali na jejich vlastní názor.

Tyto a další výzkumy ukázaly, že rodičovský postoj a schopnosti nejsou závislé na sexuální orientaci. Za rozhodující faktor pro rodičovství tedy pomalu začala být brána spíše osobnostní zralost potencionálních rodičů. Pozornost vědců se začala větší měrou ubírat ke zkoumání dětí z gay a lesbických rodin. Na počátku těchto výzkumů stály obavy o budoucí orientaci dětí vychovávaných homosexuálními rodiči, předpokládalo se riziko zneužívání dětí, jejich problémový vývoj (úzkost, deprese, ohrožení jejich inteligence, problémy v chování, v přizpůsobování se okolí atd.), problémy ve vztazích s vrstevníky, izolovanost apod. Některé otázky vznášeli i sami gay a lesbičtí rodiče; na ně jim však nedokázal adekvátně odpovědět ani nikdo z pomáhajících profesí.

3.1 Výzkumy dětí původně vdaných lesbických matek

V 80. letech minulého století nebyly tzv. nové lesbické rodiny vzhledem ke společenskému klimatu příliš častým úkazem. Objektem prvních výzkumů se tak staly děti, které se lesbickým matkám narodily v průběhu manželství a následně po rozvodu partnerů byly vychovávány svou matkou (a případně i její přítelkyní; viz kapitola 2.2.2).

Jednou z prvních byla Greenova studie z roku 1978 (in Cabaj, Stein, 1996, p.p.), ve které referoval o 21 dětech, které byly vychovávány v domácnostech lesbických žen. Výsledky dětí v testu kresby postavy, oblíbené vrstevnické skupiny a oblíbené hračky u malých dětí se nelišily od běžných očekávání, stejně jako sexuální fantazie adolescentů.

První studie, ve kterých byly vedle skupin dětí lesbických matek použity také kontrolní skupiny, se uskutečnily na počátku 80. let (Hoefffer 1981, Hotvedt and Mandel 1982, Kirkpatrick, 1981 atd. tamtéž). Tyto výzkumy porovnávaly sociální a sexuální vývoj dětí vychovávaných lesbickou matkou s vývojem dětí rozvedených heterosexuálních matek, přičemž téměř všechny děti lesbických matek měly (stejně jako děti matek heterosexuálních) zkušenost s rozvodem svých rodičů. Většina dětí v těchto studiích byla ve věku mezi 5 a 14 lety, několik dětí bylo starších. Studie zahrnovaly hloubkové rozhovory s matkami, ze kterých se získávaly informace o vývoji dětí a jejich interpersonálních vztazích, děti prošly projektivními testy (např. kresba postavy)

či polostrukturovanými rozhovory během her. V ohnisku zájmu výzkumníků byl sběr dat souvisejících s rozvíjející se sexuální identitou dětí. Navzdory očekávání však žádná ze srovnávacích studií nenašla jedinou skupinu dětí, která by se lišila od druhé v otázkách genderové identity či vývoje pohlavní role; děti homosexuálních i heterosexuálních rodičů se identifikovaly v souladu se svým pohlavím. Rozumový, sociální i duševní vývoj byl v obou skupinách ve zmíněných studiích srovnatelný.

Ve výše zmíněných a dvou dalších studiích z počátku 80. let (Golombok a kol. 1983, Green, 1978) u dětí nebyly zaznamenány žádné vývojové problémy, které by souvisely se sexuální orientací matky. Autoři uváděli, že 10 % dětí vykazovalo jistý stupeň psychických obtíží, avšak toto zjištění se týkalo dětí z obou testovaných skupin (nepatrně více dětí heterosexuálních matek); usuzovalo se tak spíše na obtíže způsobené rozvodem rodičů. Zajímavé zjištění učinila ve své studii Golombok, která u dětí lesbických matek pozorovala častější kontakt s jejich otci, než u dětí v kontrolní skupině. Golombok i Kirkpatrick došly k závěru, že skupina rozvedených lesbických matek se starala o zajišťování mužských figur svým dětem odpovědněji, než rozvedené matky heterosexuální. Lesbické rodiny nežily izolovaně, měly víc přátel mezi muži, častěji zapojovali mužské příbuzné do aktivit dětí, děti měly pravidelné kontakty se svými otci i s přáteli matky obou pohlaví. Na druhé straně výzkum Hotvedt a Mandel (1982, in Jójárt, 2000), ve kterém bylo zkoumáno celkem 83 dětí, žádné rozdíly mezi dětmi lesbických a heterosexuálních matek v tom, jak často byly v kontaktu se svými otci, neukázal.

Pokud si matka našla novou partnerku, ta byla dítětem vnímána většinou jako „teta“, dospělá kamarádka či starší sestra; žádná nehrála roli „otce“. Lesbické ženy nepreferovaly u svých dětí jasně homosexuální či heterosexuální orientaci v budoucnu. Žádná lesbická matka nevyjádřila přání homosexuality u dítěte a 8 si přálo, aby dítě bylo heterosexuální. Matky z tohoto výzkumu ve svých aktivitách výrazně neovlivňovaly rodové chování u dětí (pouze ve třech případech byl kladen důraz na aktivity určitého typu podle pohlaví dítěte). U dětí nebyl zaznamenán žádný případ chybné pohlavní identifikace. Výsledky zkoumání emočního stavu dětí, jejich chování a vztahů mezi vrstevníky také žádné rozdíly mezi oběma skupinami neukázaly (Golombok, Kirkpatrick in Talandová, 1997).

V roce 1981 zkoumal Hoeffler (in Cabaj, Stein, 1996, p.p.) vzorek sestávající z 20 lesbických a 20 rozvedených heterosexuálních matek a jejich jediného či nejstaršího dítěte mezi 6 a 9 roky věku. Hoeffler zkoumal umístění dětí u pěti položek

„mužnosti“ („otevřený“, „má rád dobrodružství“, „nikdy nepláče“, „silný“ a „je rád vůdcem“) a „ženskosti“ („uvědomuje si pocity druhých“, „laskavá“, „umí se chovat“, „je upravená“ a „tichá“). Chlapci z obou skupin se v tomto testu umístili na stejných příčkách maskulinity, nicméně chlapci z „lesbické skupiny“ skórovali výše u položky „uvědomuje si pocity druhých“ a „laskavost“. Chlapci z obou skupin měli pocit, že jejich vrstevníci jsou k ideálnímu vzoru blíže, než jsou oni sami. Dívky z obou souborů se umísťovaly podobně na škále ženskosti, avšak dívky lesbických matek skórovaly výše u položek „má rád/a dobrodružství“ a „je rád/a vůdcem“. Dívky z obou skupin se narozdíl od chlapců cítily být svým vzorům stejně blízko, jako jejich vrstevníci.

Žádná ze studií nepřinesla důkaz o tom, že by děti z jedné skupiny více trpěly zmatením genderové identity, pohlavní role, sexuální orientace, nedostačivostmi v psychice či v sociálním fungování v porovnání se skupinou druhou. Studie z této doby naopak poskytly přesvědčivý důkaz, že homosexuální orientace matky není překážkou pro mateřství. Objevily se však oprávněné výtky k užívání pojmu „svobodná matka“ v právním smyslu tohoto slova vzhledem k tomu, že mnoho lesbických žen ve výzkumných souborech mělo partnerku, se kterou sdílely domácnost či žily poblíž. Přijatelnější kontrolní skupinou by tak měly být spíše rekonstruované heterosexuální rodiny. Přítomnost druhého dospělého totiž obohacuje jak život dítěte, tak matky, přičemž partnerství se samo osobě podílí na lepší úrovni psychologického fungování (Bell a Weinberg in Cabaj, Stein, 1996, p.p.). Dalším limitem těchto studií byl malý počet zúčastněných adolescentů; jejich sexuální orientace se tak dala přinejlepším pouze předpokládat. Jinou slabinou těchto studií byl fakt, že většina dětí z těchto studií během prvních dvou let svého života vyrůstala v přítomnosti otce.

Aby se odstranily některé z výše zmíněných nedostatků, děti lesbických matek z první vlny studií byly zkoumány znovu, když dosáhly adolescence (např. Huggins 1989, Gottman 1990 in Cabaj, Stein, 1996, p.p.). Huggins porovnával míru pozitivního sebehodnocení (Coopersmith Self-Esteem Inventory) osmnácti adolescentů ve věku mezi 13 a 19 lety, kteří byli vychováváni lesbickými matkami, a osmnácti adolescentů srovnatelného věku z domácností rozvedených heterosexuálních matek. Mezi oběma skupinami však nenašel žádný podstatný rozdíl. Gottman srovnával 35 dospělých dcer lesbických matek s 35 dospělými dcerami rozvedených heterosexuálních matek, které se znovu provdaly během dětství svých dcer, a s 35 dospělými dcerami rozvedených heterosexuálních matek, které zůstaly samy. Věk dcer se pohyboval mezi 18 a 44 lety, přičemž průměrný věk byl 24 let. Za použití různých typů škál Gottman zkoumal

genderovou identitu, pohlavní roli, sexuální orientaci a sociální přizpůsobivost všech těchto dcer, přičemž našel dva zajímavé rozdíly: 1) u dcer, které měly staršího bratra, objevil tendenci skórovat výše na škále maskulinní genderové role, 2) a dále to, že dcery lesbických matek (všechny měly alespoň po nějaký čas partnerku) a dcery těch heterosexuálních matek, které nezůstaly trvale samy, vykazovaly větší pocit pohody (well-being) než dcery matek, které samy zůstaly. Přítomnost spolurodiče, nezávisle na jeho pohlaví, se tedy zdá být faktorem zvyšujícím pocit tělesné i duševní pohody u dětí.

3.2 Výzkumy dětí z nových lesbických rodin

Výše zmiňované studie ukázaly, že na vývoj dítěte má spíše než sexuální orientace matky vliv kvalita vztahu mezi matkou a dítětem. Stále však chyběly výzkumy nových lesbických rodin, tj. rodin, ve kterých otec dítěte během jeho cca prvních dvou let nefiguroval.

Tato situace se změnila počátkem 90. let, kdy se objevily první studie, jejichž objektem byly děti z plánovaných lesbických rodin (a vznikly také první studie mapující oblast gay otcovství¹⁴). Z jejich výsledků vyplývalo např. i to, že k samotnému početí dítěte došlo nejčastěji prostřednictvím inseminace na klinice asistované reprodukce, případně doma provedenou inseminací s použitím spermatu dárce; heterosexuálním pohlavním stykem došlo k otěhotnění jen v malém množství případů (Nedbálková, Polášková 2004).

V několika studiích se opět zkoumal well-being dětí školního věku z lesbických rodin ve srovnání s kontrolní skupinou stejně starých dětí z rodin heterosexuálních. Tyto výzkumy dospěly k závěru, že děti lesbických matek „byly dobře adaptované a nevykazovaly psychické obtíže ani znaky emočních poruch nebo poruch chování ve škole o nic častěji, než děti z ‚normálních‘ rodin. Současně se ukázalo, že kvalita rodinných vztahů představuje ve vztahu k well-being dítěte důležitější faktor než samotná struktura rodiny“ (Nedbálková, Polášková, 2004).

---

¹⁴ Několik málo výzkumů rodin gay otců dochází v podstatě ke shodným závěrům, jako výzkumy lesbických rodin. Rozdíly byly shledány v ekonomickém zázemí zkoumaných rodin, kde se domácnosti dvou otců ukazují být domácnostmi s výrazně vyššími příjmy. Narozdíl od lesbických matek gay otcové z těchto studií své děti vedli více k genderově tradičním hrám a hračkám (Tasker, in Nedbálková, Polášková, 2004).

Výzkumy reflektovaly i často vzpomínanou otázku na možné problémy dětí mezi vrstevníky; z dosavadních výsledků však opakovaně vyplynulo, že děti z gay či lesbických rodin žádné výraznější problémy ve vztazích se svými vrstevníky nevnímaly a že samy sebe považovaly za oblíbené v kolektivu stejně jako děti z rodin heterosexuálních.¹⁵ „Ke stejnému poznání ohledně vrstevnických vztahů dětí homosexuálních rodičů dospívají také dospělí pozorovatelé, kteří je hodnotí jako nijak se neodlišující od srovnávací skupiny dětí heterosexuálních rodičů“ (Patterson in Nedbálková, Polášková, 2004). Americká socioložka Judith Stacey ve svém výzkumu sice určité odlišnosti našla, ty však hovořily spíše ve prospěch dětí lesbických matek. Uváděla, že ve srovnání s kontrolní skupinou se tyto děti zdály být „více empatické, méně konfliktní a problémové ve škole, zdatnější v komunikaci“ (Stacey in Nedbálková, Polášková, 2004).

V dlouhodobé studii prováděné ve Velké Británii (Tasker, Golombok, 1995 in Jójárt, 2000) se zjistilo, že děti lesbických matek nezažívaly více posměšků či šikanování, než děti heterosexuálních matek. U těch dětí, které tyto zážitky uvedly, neměla sexuální orientace rodičů vliv na míru vážnosti těchto incidentů. Jediný rozdíl byl nalezen v tom, že děti lesbických matek častěji čelily poznámkám o vlastní sexuální orientaci. V této studii se zkoumala i míra otevřenosti dětí k vrstevníkům ohledně svého rodinného uspořádání. Bylo zjištěno, že pět dětí z 18, které se svěřily přátelům, se 5 střetlo s negativní reakcí; na druhou stranu u dvou dětí se přátelský vztah po otevření se ještě zlepšil.

Podle Patterson (2000, p.p.) lesbické matky častěji než gay otcové deklarovaly pozitivní dopady výchovy v homosexuální rodině, která podle nich vede děti k větší empatii a toleranci k odlišnostem. Patterson podobně jako Stacey (2001, in Patterson, 2000) po celkovém porovnání dětí vychovávaných homosexuálními rodiči a dětí z heterosexuálních rodin konstatovala, že se děti z gay a lesbických rodin nelišily od dětí z heterosexuálních rodin ani ve volbě oblečení, v otázkách budoucího povolání či v představách o rozdělení rolí v domácnosti.

Některé studie se věnovaly i diskutované otázce reprodukce sexuální orientace (např. Golombok, Tasker 1996, Patterson, 1992, Miller, 1979, Stacey, 2001). Např.

---

¹⁵ Green a kol. (1986) zkoumal 104 dětí z lesbických a heterosexuálních rodin. Děti v cca 80 % případů uvedly, že jsou stejně nebo více oblíbené, jako ostatní děti ve třídě. Většina matek hodnotila sociální dovednosti svých dětí pozitivně a jejich hodnocení se nelišilo od sebehodnocení dětí. Golombok a kol. (1983) porovnával kvalitu přátelství dětí lesbických a homosexuálních matek a nezjistil žádné rozdíly. Problémy jako plachost nebo kamarádské spory uvedlo pouze jedno dítě z každé skupiny (obě in Jójárt, 2002).

Stacey (in Patterson, 2000, p.p.) zjistila, že děti lesbických matek během svého dospívání o své orientaci častěji přemýšlely a nebraly za samozřejmé, že jejich orientace automaticky musí být heterosexuální. Přesto však drtivá většina těchto dětí stejně jako děti z rodin heterosexuálních zakotvila ve vztazích heterosexuálních¹⁶.

Dosavadní respektované studie tedy nepotvrdily žádnou z obav, které byly před jejich počátkem vznášeny. Zdá se, že tradiční (tj. heterosexuální ženou a mužem tvořený) domov je jen jednou z možných variant rodinných uspořádání, ve kterých lze vychovat zdravé dítě. Jedním z možných vysvětlení rozvolňování tradičních konceptů mužskosti a ženskosti může být to, že tyto dvě kategorie jsou spíše než onticky danými identitami rolemi, kterým se učíme prostřednictvím socializace. Podle Šmausové (2002) máme každý schopnost se víceméně naučit hrát obě z rolí, avšak výchovou jsme povzbuzováni k tomu, abychom v sobě jednu roli potlačovali a druhou posilovali¹⁷.

Žádná partnerská dvojice není složena ze dvou stejných, neinteragujících jedinců; lesbické matky však přesto pro své děti často odpovědně zajišťovaly i možnost interakce s muži včetně vlastních otců dětí, pokud byli známi. Na tomto místě je nutné připomenout, že lesbické rodiny jsou součástí širší společnosti, nikoli izolovaným ostrůvkem sama pro sebe. Oakley (2000) uvádí: „Ačkoli se chování rodičů k dětem značně různí, mezi malými dětmi je pozoruhodný konsenzus v pojetí genderových rolí. Koncepce genderových rolí, kterou uznávají děti ze středních i nižších vrstev, děti bílé i barevné, naznačují, že tyto děti absorbují stejné kulturní stereotypy a imitují stejné rodičovské modely. Tyto stereotypy si dítě vytvoří, i když nemá model.“ Hartley (in Oakley, 2000) doplňuje, že „dětí ve věku od osmi do jedenácti let mají v povědomí zcela tradiční pojetí role muže a ženy, které je často v protikladu k jejich vlastní představě sebe sama. Jejich odpovědi na otázky, co dělá ‚většina mužů‘ a ‚většina žen‘ se naprosto odlišují od toho, co se děje v jejich skupinách. Vypadá to téměř, jako by nebraly v úvahu vlastní zkušenost, nýbrž spíše jakási neosobní kritéria daná nespécifikovaným vnějším zdrojem.“

Zkoumání psychosexuálního vývoje dětí opakovaně potvrdilo, že děti z gay a lesbických rodin se v globálním pohledu od dětí z heterosexuálních rodin nelišily.

---

¹⁶ Způsob vzniku sexuální orientace obecně nebylo dosud odhalen, nicméně v současné době se usuzuje na nutnost určitého biologického základu. Někteří autoři hovoří i o možnosti kulturní konstruovanosti sexuality jako takové.

¹⁷ Podle Šmausové (2002) je naučení se obou rolí dokonce podmínkou k tomu, abychom byli schopni porozumět „druhému genderu“.

V některých výzkumných zjištěních se drobné rozdíly objevily; např. v tom, že některé lesbické matky u svých dcer tak silně nelpěly na genderově stereotypních hrách a hračkách ¹⁸ (jejich dcery si např. hrály i s autíčky či náradím; Stacey in Nedbálková, Polášková, 2004), přičemž u chlapců se tyto rozdíly nepotvrdily (Hotvedt a Mandel, Patterson aj., in Jójárt, 2000). Je však otázkou, zda máme za těmito zjištěními spatřovat narušení psychosexuálního vývoje dětí. Např. Riddle či Pollack (in Jójárt, 2000) vnímají otevřenější přístup k rodovým stereotypům jako výhodu a v gay či lesbických rodičích vidí v tomto směru pozitivní modely.

---

¹⁸ Tento postoj se však nedá považovat za globální, jak dokladuje i příklad z výzkumu provedeného v českých podmínkách: „V rodině Jitky a Ireny obě matky preferovaly hračky a oblékání genderově tradiční a s potěšením nám svěřovaly svou radost z toho, že si jejich třiletá dcera zkouší boty na podpatku, což lze ... vnímat jako osvojování si žádoucího obrazu ženství.“ (Nedbálková, Polášková, 2004)

4. Vybrané aspekty fungování lesbických rodin

Na první pohled by se mohlo zdát, že lesbické rodiny se od rodin heterosexuálních se liší tím, že ženská/mužská či mateřská/otcovská role v nich není rozdělována na základě biologického pohlaví rodičů - narozdíl od rodin většinových. Avšak i v každé rodina heterosexuální je konstituována individuálně na základě dovedností, vlastností či rozdělení úkolů, někdy zcela nezávisle na pohlaví. U gay a lesbických rodin je tato distribuce možná volnější; paleta rozdělovaných vlastností je však stejná. Určité odlišnosti se odvíjejí spíše od způsobu vzniku některých rodin, ne/existence právní úpravy či postoje společnosti.

4.1 Spolurodičovství

Roli nebiologického rodiče, tzv. spolurodiče, nemůžeme zcela srovnávat s rolí nebiologického rodiče u většiny rekonstruovaných heterosexuálních rodin. Mezi rodiny rekonstruované totiž nemůžeme počítat ty lesbické rodiny, kde dítě nepochází z předchozího heterosexuálního vztahu či manželství matky, tedy tzn. „nové“ lesbické rodiny. Zde se na plánování potomka a celém rozhodovacím procesu podílejí od počátku obě partnerky. McCandlish (in Cabaj, Stein, 1999, p.p.) mezi lesbickými spolurodiči zjistil pouze bezvýznamné rozdíly v citové vazbě na dítě během těhotenství jedné z partnerek a prvních dvou letech po porodu. Podle tohoto autora biologická matka silnou vazbu ke svému dítěti očekávala, avšak matka nebiologická byla překvapena neočekávanými pocity okamžitého citového připoutání k dítěti. Vzhledem k tomu, že role nebiologické matky není ve většině zemí nijak právně upravena (více viz kapitola 2.2.1) a také kvůli chybějícímu společenskému povědomí a akceptaci těchto rodin, pociťovala nebiologická matka po dobu zkoumaných prvních dvou let života dítěte ve větší či menší míře úzkost s tímto spojenou. Neutralizujícím a spokojenost přinášejícím prvkem však byla shledána efektivní komunikace a rovnost v zapojení do péče o dítě.

Mnoho lesbických párů udává postřeh, že dítě bývá přibližně do 12 - 18 měsíců věku více poutáno k biologické matce. Tento fenomén je totožný se stavem, který známe i z heterosexuálních rodin; vysvětluje se částečně faktem, že biologická matka dítě kojí a vazba mezi nimi je proto pevnější. Když se však dítě stane pohyblivějším a

není již ohledně kojení závislé na biologické matce, často se naopak objeví preference nebiologického rodiče (Morningstar in Cabaj, Stein, 1999, p.p.). Další závěry přináší např. Nedbálková (2005): Partnerka, která zůstává s dítětem doma, zastává nejen péči o děti, ale také většinu každodenních úkolů a povinností spojených s chodem domácnosti, přičemž tuto situaci obvykle považuje za spravedlivou. „Partnerka pracující mimo rodinu je z těchto povinností omlouvána, což není legitimizováno přirozeností, ale faktem, že přináší do rodiny více finančních prostředků a není v ní fyzicky přítomná tak často, aby biologickou matku mohla, chtěla nebo musela při každodenním úklidu, vaření či nákupu předběhnout.“

V souvislosti s rodičovstvím dvou osob stejného pohlaví vyvstává u psychoanalyticky zaměřených odborníků kromě již reflektovaných témat také otázka oidipovského komplexu a způsobu jeho řešení u dětí z těchto rodin. Horney (in Morningstar in Laird, 1999, p.p.) usuzuje, že problém nesestává v rodinné konfiguraci stejnopohlavních rodin, jako spíše v konceptu oidipovském komplexu¹⁹ samotném. „Boj“ mezi rodiči a dítětem je v jistém smyslu užitečný a nezbytný, pokud se na něj díváme jako na vývojovou možnost naučit se limitům, vypořádávat se se závistí a identifikovat se s důležitými figurami života dítěte. Z tohoto pohledu může být oidipovský konflikt pojímán spíše ve smyslu zřeknutí se přání a tužeb, které nejsou žádoucí; nemusí to být boj veden pouze strachem z odplaty (u chlapců) či vyřešený pasivním přijetím méně hodnotné role (u dívek). Spíše než gender rodičů zde roli hrají jejich schopnosti stanovit dobré hranice a limity (Morningstar in Laird, 1999, p.p.). Dovolím si tuto otázku symbolicky uzavřít poznámkou Oakley (2000), která připomíná, že dnes už existují „... nezvratné důkazy o tom, že genderová role se v definitivní podobě vytváří už před třetím rokem života dítěte; tedy před tím, než by mohl oidipovský konflikt vůbec nastoupit“.

---

¹⁹ Podle Freuda vidí syn v otci rivala v boji o matku a cítí se jím ohrožen. Později dochází k identifikaci s otcem. Erotická žádost vůči matce se mění v něžnou náklonnost. ... Dívče se cítí být znevýhodněno ve srovnání s chlapcem, touží mít penis. S výskytem závisti penisu dochází ke vzdalování se matky, která je činěna zodpovědnou za neexistenci penisu a sama se jeví jako kastrovaná. Současně následuje přenesení lásky na otce jako majitele ceněného orgánu. ... Chlapci i dívky naleznou východisko z této problematiky falické fáze tím, že se nakonec identifikují s rodiči stejného pohlaví (Freud 1997).

4. 1. 1 Jména a oslovení

Lesbickým rodinám schází právní rámec v mnoha životních situacích; jednou z nich je i otázka pojmenování dítěte. Ve volbě křestního jména mají rodiče obecně značnou volnost. Dítěti lze po posledních novelách zákona o matrikách, jménu a příjmení zapsat dvě křestní jména, která nesmějí být zkomolená, domácká a zdrobnělá, či určená pro opačné pohlaví; stejná jména nemohou mít ani sourozenci stejných rodičů (§ 62 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení). S příjmením dítěte je situace složitější; právní systém České republiky situaci gay a lesbických rodin pochopitelně nereflektuje. V § 19 odstavce 4 zákona o matrikách, jménu a příjmení se uvádí pouze to, že „Není-li otec dítěte znám, zapíše se do knihy narození příjmení matky, které má v době narození dítěte.“ Zákonnou úpravu o souhlasném prohlášení rodičů zde použít nelze; i zde je však uvedena nutnost (heterosexuálních) rodičů rozdílných příjmení se na jednom z nich dohodnout (§ 19, odst. 1). Zákon o registrovaném partnerství (zákon č. 115/2006 Sb.) zatím ani partnerům neumožňuje získat společné příjmení. Pokud by tedy partnerky pro svou rodinu chtěly zajistit užívání společného jména, zbývá jim v podstatě jen nejistá možnost jedné z partnerek požádat si o změnu příjmení; zákon o matrikách však tuto možnost zaručuje pouze u jmen hanlivých, směšných nebo „je-li proto vážný důvod“ (§ 72 zákona o matrikách, jménu a příjmení).

S tématem pojmenovávání souvisí i otázka oslovení obou spolurodičů dítětem. Tato pojmenování jsou důležitá proto, že slouží (i navenek) jako známka důležitosti rodinných pout, zvláště mezi nebiologickým rodičem a dítětem²⁰. Oslovovat obě ženy jako matku může dítěti dělat obtíže při chápání pojmu matky i při komunikaci s okolím; na druhé straně oslovení nebiologické matky křestním jménem či jiným označením může být matoucí rovněž. Pokud je známo, tak české lesbické rodiny volí spíše jakousi střední cestu, při které dítě vedou k chápání obou partnerek jako matek, avšak k jejich oslovení jinými tvary slova „matka“ (Pechová, 2006). „Některé páry se rozhodly pro označení ‚teta‘, které i zpětně hodnotí jako funkční zejména v kontextu samotné rodiny ... v situacích, kdy se role tety objeví v jiném kontextu než jako sociální

---

²⁰ Nebiologický rodič může z titulu svého nejasného právního i sociálního postavení pociťovat obavy; lesbické páry často uvádí, že tato situace byla lepší v dobách, kdy dítě projevovalo aktivnější zájem o tuto matku.

matka je však třeba tuto roli od role ostatních tet odlišit. Například ve školce odmítal syn Matouš oslovovat pečující personál teto, právě protože je pro něj toto označení naplněno jinou rolí“ (Nedbálková, 2005).²¹

4.2 Vztah lesbické rodiny k jejímu okolí

Narození dítěte (a proces rozhodování o tomto kroku vůbec) staví lesbickou rodinu (pár) do pozice, kdy musí znovu a znovu procházet „coming-outy“ v mnoha různých nových situacích. „Coming-outovat se“ jako lesbická rodina (rodič) je situace velmi podobná prvnímu coming-outu jednotlivce jakožto lesby. I rodiče, kteří již vědí o orientaci svého dospělého potomka, mohou reagovat negativně na její/jeho záměr mít dítě, zvláště kvůli tomu, že to i pro ně samotné často znamená proces druhého coming-outu jakožto rodiče homosexuála. Lesby plánující rodičovství se s komplikacemi mohou setkat i v zaměstnání, v širší rodině, u rodiny své partnerky a dokonce i v lesbické komunitě samotné. Rodiče si musí vytvořit své coping strategies (vyrovnávací mechanismy), které následně mohou využít i jejich děti.

Během těhotenství a po narození dítěte se objevuje ještě více příležitostí, při kterých je nutné vysvětlovat svůj vztah sociálnímu okolí; např. zdravotnickému personálu v porodnici, pediatrům, učitelům ve škole, vedoucím táborů pro děti, ostatním matkám v parku atd. - tedy v podstatě téměř každému, kdo se objeví v životě dítěte. Mnoho lesbických matek také popisuje zkušenost, kdy přítomnost dítěte zavdává u okolí příležitost k pokusu konverzovat např. o manželech; jde-li pouze o krátké setkání, matky se předpoklad „vdanosti“ nesnaží vyvracet. Avšak po několika takových epizodách může žena zažívat špatný pocit kvůli tomu, že okolí nabízí falešný obrázek o své identitě (Morningstar in Laird, 1999, p.p.). Je důležité tyto negativní emoce umět pojmenovat a zvládat tak, aby nezasahovaly do života rodiny (Pechová 2006).

Morningstar (in Laird, 1999, p.p.) vidí jako jeden z úkolů, který před lesbickými rodinami stojí, vytváření komunity, tj. vazeb na širší okolí, a to nejen na jiné lesbické

---

²¹ „Furt jsme si říkaly, co budeme. Jako dvě mámy, nebo jako co? Potom si pamatuju, jak jsem stála na tý chodbě v porodnici a vzala jsem Matouše a takhle jsem ho dala před Janu a říkám: "Koukej, to je tvoje druhá máma." A moje matka se úplně oklepalala a řekla: "No to se bude muset nějak vyřešit. (...)." ... Jana pak říkala, že si stejně jako máma nepřijde, že si přijde jako rodič a ne jako matka, že matku má člověk jenom jednu. A tak z toho nějak vyšla ta teta. (Pavla)“ - úryvek z kvalitativního výzkumu prováděného v ČR (Nedbálková, 2005).

rodiny, jejichž podpůrné skupiny existují na mnoha místech severní Ameriky. Lesbické rodiny musí čelit ve společnosti přítomnému obecnému předpokladu heterosexuality; potřebují tak přijímat i zprávy, které přesněji a citlivěji reflektují jejich žitou zkušenost. Je dobré nezůstat v této situaci sám a snažit se vytvářet si (či udržet si) přijímající sociální síť i mimo lesbickou komunitu. Autorka považuje vzájemnou podporu lesbické komunity²² za velmi důležitou, avšak kontakty rodiny by ji měly přesahovat, aby nevedla k jejich izolaci. Budování širší sítě může napomoci i situaci lesbických rodin obecně. Snižuje-li osobní znalost gaye či lesby homofobii, dá se předpokládat, že vztahy lesbické (či gay rodiny) navazované mimo lesbickou (nebo gay) komunitu mohou akceptaci těchto rodin ve společnosti zlepšovat.

Jedním z mýtů o lesbických rodinách je i předpoklad, že se vyhýbají mužské části společnosti. Jak jsem již uváděla výše (viz kapitola 3.1), rozvedené lesbické matky svým dětem zabezpečovaly o něco častější kontakt s otci, než rozvedené matky heterosexuální (žádný kontakt s otcem rok zpětně nemělo 41 % dětí lesbických matek a 58 % dětí heterosexuálních rozvedených matek; Golombok in Jójárt, 2000). Také se ukázalo, že rozvedené lesbické matky měly více přátel mezi muži než rozvedené matky heterosexuální, a že mezi jejich přáteli byli zastoupení jak homosexuálně, tak heterosexuálně orientovaní lidé (Patterson in Jójárt, 2000). V závislosti na stupni akceptace orientačních rodin byli do rodinných aktivit zapojováni také strýcové, dědečkové, synovci či bratřenci. Mnoho z těch žen, které byly původně svou rodinou odmítnuty, bylo do rodiny opět „přijato“ poté, co se jejich dítě narodí; příchod dítěte v mnoha případech napomáhá rodinnému usmíření.

Děti a rodiče, kteří se účastnili různých studií, často podávali obraz o homofobii společnosti, tzn. aspektu, který na rodinu působil z vnějšku. Lesbické rodiny se proto pravidelně setkávají s dilematem „otevřenost k okolí“ vs. „ochrana soukromí“. Partnerky se musí rozhodovat, zda se obě mají prezentovat jako rodiče dítěte v různých situacích, jaké příjmení svému dítěti dají, jak se mají představovat přátelům dítěte a jejich rodinám, zda mají povzbuzovat své děti v tom, aby o rodinné situaci svobodně mluvily, či se pokusí dítě i sebe chránit vytvořením „rodinného tajemství“. Rand, Graham a Rawling (in Jójárt, 2000) zjistili, že míra otevřenosti v o své identitě u rozvedených lesbických matek pozitivně ovlivňovala psychickou rovnováhu těchto

---

²² Nějakým způsobem angažovaná či víceméně jednotná gay či/a lesbická komunita v České republice v podstatě neexistuje.

žen; Patterson (tamtéž) připomíná, že zdravá adaptace a vývin dětí jsou úzce spojené s duševním zdravím matky. Otevřenost rodin také může přispět jejich lepšímu přijímání veřejností. Pokud jsou gay a lesbické rodiny tlačeny do dokazování svoji „normálnosti“, nemají navíc ani možnost otevřeně vyjádřit možné obavy, jak jejich děti zvládnou vyrovnání se s negativními postoji netolerantní části okolí, či vyhledat odbornou pomoc v případě těžkostí, které se strukturou jejich rodiny ani nemusí mít nic společného. Situace, kdy se rodina prezentuje např. jako rodina svobodné matky, může mít negativní vliv zvláště na sebepojetí druhého z partnerů (častěji nebiologického rodiče), potažmo na rodinu celou. Odborníci se tedy shodují, že určitá míra otevřenosti rodiny prospívá všem zúčastněným; v praxi je však toto rozhodování velmi odpovědné a individuální..

5. Průzkum mezi studenty sociální práce na FF UK v Praze

5.1 Téma průzkumu

Rodičovství stejnopohlavních párů je tématem, které mezi českou odbornou veřejností doposud nebylo příliš reflektováno. První kvalitativní výzkum lesbických (a několika gay) rodin v České republice teprve probíhá a jeho konečné výsledky nejsou dosud známy (viz výše). Závěry zahraničních studií jsou však společenskovědním odborníkům přístupny již po několik let, přesto však zůstávají víceméně nepovšimnuty. Při nutnosti vyjádřit se k tomuto tématu tak dotčení autoři vznášejí pochybnosti, které by byly zcela oprávněné a pochopitelné, pokud by však nebyly uváděnými studii prakticky vyvráceny. V jiných případech pak odborníci na gay a lesbické rodiny analogicky aplikují poznatky z výzkumů, ve kterých tyto rodiny nebyly zahrnuty (např. výsledky výzkumů vlivu rodin s chybějícím otcem na delikvenci synů).

Malé a ne zcela reprezentativní soubory dětí relativně mladšího věku v některých dosavadních studiích ještě prostor k dalším studiím dávají. Přesto váha zjištění získaných v průběhu několika desetiletí za použití různých souborů a metod je přesvědčivá v demonstrování toho, že mezi homosexuálními a heterosexuálními rodiči neexistuje rozdíl v duševním zdraví, rodičovských dovednostech ani postojích k rodičovství. Žádná data neukazují ani na riziko pro děti, které by bylo důsledkem toho, že vyrůstají v rodině s jedním nebo více homosexuálními rodiči (Ellen C. Perrin, Výbor pro psychosociální aspekty dětského a rodinného zdraví; překlad O. Pechová, 2006).

Následující krátký průzkum mezi studenty prvního až šestého ročníku z katedry sociální práce Filozofické fakulty UK v Praze zjišťuje některé jejich postoje k problematice gay a lesbického rodičovství. Vzhledem k tomu, že neexistuje jakási jediná „oblast působení“ těchto rodin, můžeme se s nimi setkat v rámci jakéhokoli odvětví lidské činnosti, resp. oblasti sociální práce. Zároveň se domnívám, že respondenti o tomto tématu nebudou mít mnoho informací, což může v praxi způsobit problémy a nedorozumění při komunikaci s těmito rodinami či dokonce negativně ovlivnit jejich fungování.

5. 2 Účel průzkumu

Účelem průzkumu je zjištění informovanosti studentů sociální práce o tématu gay a lesbických rodiny, zejména potvrzení následujících hypotéz:

Hypotéza č. 1: Domnívám se, že většina respondentů (70 %) uvede, že se s homosexuálními rodinami ve své praxi setkávat bude (P12, volba 1. a 2.).

Hypotéza č. 2: Domnívám se, že respondenti většinou nebudou mít o problematice homosexuálních rodin mnoho informací, tzn. že u otázky P3 se z 90 % budou objevovat možnosti 4 a 5, a přesto budou schopni na 90 % zodpovědět všechny hodnotící otázky těchto rodin se týkajících (tzn. otázky P5, P6 a P8 - P11).

Hypotéza č. 3: Domnívám se, že se v dotazníku prokáže souvislost mezi vnímáním hodnoty gay či lesbického vztahu (P5) a posuzováním schopnosti těchto párů být dobrými rodiči (P6).

Hypotéza č. 4: Odhaduji, že 60 % respondentů bude pokládat homosexuální rodiče za dobré rodiče (tzn. možnosti 3 a 4 u otázky P6), přesto budou předpokládat problémy u dětí jimi vychovávanými (otázky P8 - P10).

Hypotéza č. 5: Předpokládám, že u otázky P11 (rozdíl výchovy svobodné heterosexuální matky a samotné lesbické matky) 80 % respondentů nebude v těchto situacích vidět žádný rozdíl (označí tedy možnost 3), protože v obou rodinách není přítomný muž.

5. 3 Objekt průzkumu, metodika, harmonogram a rozpočet

Objektem tohoto převážně kvantitativního průzkumu byli studenti šesti ročníků studia sociální práce (FF UK Praha). Každý ročník čítá cca 30 osob. Studentům byl dotazník zaslán elektronickou cestou přes společné e-mailové adresy každého ročníku; respondenti následně zasílali vyplněné dotazníky zpět na mou e-mailovou adresu. Touto cestou se průzkumu zúčastnilo 52 osob, což je cca 30 % všech studentů katedry sociální práce. Většina respondentů (48 osob) jsou ženy.

Dotazník sestával z 16 otázek. Deset z nich tvořily otázky uzavřené, dvě otázky polootevřené (P6 a P11) a dvě otázky s neuzavřeným výběrem (P4 a P16), u kterých

bylo možno vepsat další variantu. Kromě pěti otázek (P3, P5, P9, P10, P11) jsem v dotazníku neužívala odpovědi typu „nevím ... neumím zhodnotit“ či středovou možnost. Mým záměrem bylo, aby respondent označil takovou odpověď, která jeho názor nejlépe vystihuje.

Samotný průzkum probíhal dva týdny, a to od 1. do 15. května 2007. Na vytvoření datového souboru na základě získaných údajů a následně závěrečné zprávy jsem si stanovila jeden týden od tohoto data. Vzhledem ke způsobu distribuce, tj. elektronickou cestou z domácího počítače, byl rozpočet nulový.

5. 4 Závěrečná zpráva průzkumu

Z výsledků průzkumu vyplynulo, že respondenti předpokládají, že se s gay a lesbickými rodinami ve své praxi setkávat budou. Určitě s touto možností počítá 11 respondentů, spíše ano 20 osob, spíše ne 19 a určitě ne 2 respondenti; 60 % studentů tedy předpokládá, že se s těmito rodinami setká. **Hypotéza č. 1** se nenaplnila pouze o 10 %. I z tohoto výsledku se však dá usuzovat, že respondenti si uvědomují, že tyto rodiny jsou existující součástí společnosti.

Průzkum potvrdil, že studenti sociální práce o tomto tématu mnoho informací nemají (P3); zároveň pouze 8 % z nich označilo za největší zdroj informací o gay a lesbických rodinách odbornou literaturu (P4). 80 % studentů se domnívá, že o této problematice nemá dost či žádné informace (P3). Přesto však byli schopni odpovědět na všechny otázky, které vyžadovaly jistou míru informovanosti o gay a lesbických rodinách (tzn. otázky P5, P6 a P8 - P11). Ze všech dotazníků (tzn. z 52) nebyla u těchto šesti otázek vyplněna odpověď pouze 4x a mezi 308 zbývajících odpověďmi (6 x 52 - 4 nevyplněné otázky) se středové možnosti vyskytly celkem pouze 48x, tzn. z cca patnácti procent. Z 99 % tedy byli respondenti schopni vybrat si jednu z nabízených odpovědí a z 85 % se dokonce rozhodli pro jinou možnost, než středovou. **Hypotézu č. 2** v tomto případě pokládám za více než naplněnou. Domnívám se, že zde se projevuje fenomén předporozumění. Ten je vyvoláván zájmem o věc, kdy se snažíme se interpretací nastolit jednotu významu, koherenci, zakomponovat nějak novou informaci do naší tradice. V oblasti vztahů a rodiny se víceméně všichni cítíme nějakým způsobem uvědomění a informováni; všechny podobné informace pak posuzujeme z kontextu

našich dosavadních zkušeností a vědění. Tímto způsobem však vznikají i předsudky, což odkazuje i na důležitost objektivního vědeckého poznání.

Na základě **hypotézy č. 3** jsem zjišťovala souvislost mezi vnímáním hodnoty gay či lesbického vztahu (P5) s posuzováním schopnosti těchto párů být dobrými rodiči (P6). Celkem 40 respondentů z 52 se domnívalo, že lesby či gayové dokáží (*určitě ano* nebo *spíše ano*) vytvořit stejně kvalitní vztah jako heterosexuálové, a zároveň že homosexuální rodiče mohou být pro dítě stejně dobrými rodiči, jako rodiče heterosexuální (*určitě ano* a *spíše ano*). Pouze 3 respondenti u obou otázek uvedli, že nikoli (*určitě ne*, *spíše ne*). Pět respondentů u jedné nebo druhé možnosti odpověď neuvodlo. U čtyřech dalších byl v odpovědích na otázky rozpor: 3 z nich odpovědělo kladně na otázku vztahu a záporně na schopnost rodičovství (1 respondent byl katolík, 1 věřící v Boha, 1 příznivec jiné než křesťanské víry), jeden záporně na otázku o vztahu a kladně na otázku o rodičovství (respondent věřící v křesťanské náboženství jiné než katolické).

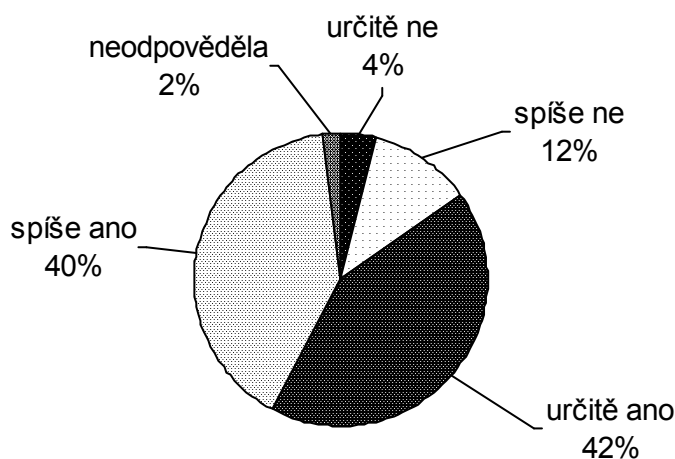
Tabulka 1: Souvislost mezi vnímáním hodnoty gay či lesbického vztahu (P5) s posuzováním schopnosti těchto párů být dobrými rodiči (P6)

	Vztah						
		ANO		NE		Σ	
Rodičovství	ANO	40	97 %	1	3 %	41	87 %
		80 %		25 %			
	NE	3	50 %	3	50 %	6	13 %
		20 %		75 %			
	Σ	43	92 %	4	8 %	47	100 %
		100 %		100 %			

Ze sloupcových relativních četností v kontingenční tabulce vyplývá, že kladné posuzování kvality vztahu párů stejného pohlaví má vliv i na kladné posuzování kvality jejich rodičovství, a analogicky je tomu i u hodnocení záporného. Hypotéza č. 3 se potvrdila.

Hypotéza č. 4 obsahovala odhad, že 60 % respondentů bude pokládat homosexuální rodiče za dobré rodiče (tzn. možnosti 3 a 4 u otázky P6), přesto budou předpokládat problémy u dětí jimi vychovávanými (otázky P8 - P10). Volbu 3 a 4 u otázky P6 vybralo celkem 82 % procent respondentů (odpovědi např. „*jsou to prostě rodiče bez ohledu na stejné pohlaví*“, „*u lásky k dítěti podle mě nehraje roli sexuální orientace*“, „*protože jsou lidé a mají city...nehledě na jejich orientaci sexuální...spíš jde asi o to jak se s tím srovná společnost...a jak to díky tomu pobere to dítě že nemá jeden nebo druhý „gender“ vzor*“, „*pro výchovu je důležitý i harmonický vztah rodičů, homosexuální pár může vytvořit stejně dobrou (mnohdy i lepší) rodinnou atmosféru*“, „*nenapadá mě důvod, proč by neměli být stejně dobří*“, „*i stejně špatnými, v první řadě jsou to lidé s různým přístupem a zkušeností, potom teprve rodiče, sexuální orientace ve výchově nehraje zásadní roli, je důležitější před dětmi objektivně, pravdivě reflektovat realitu*“, „*i když vidím možné riziko v tom, že dítě nevidí ten klasický model muž a žena, ale muž-muž a žena-žena, ale jinak pokud má dítě dostatek lásky a v rodině to funguje s komunikací, neměl by být zásadní problém*“, „*myslím, že důležité je pro dítě hlavně přijetí, láska, jisté a bezpečné zázemí a hranice a dobrou výchovu nezajišťuje smíšený pár, ale osobnosti ,rodičů‘*“ apod.). Můj odhad tak byl v tomto bodě překročen o 22 %.

Graf č. 1: Domníváte se, že homosexuální rodiče mohou pro dítě být stejně dobrými rodiči, jako rodiče heterosexuální? (P6)

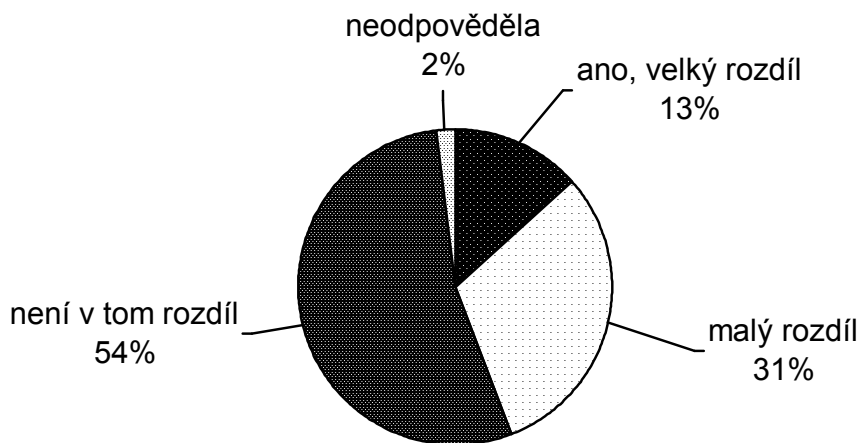

Různou míru problémů u otázky P8 předpokládalo 15 osob, u otázky P9 11 respondentů a u otázky P10 dokonce 42 respondentů z 52. Zde se moje hypotéza více než naplnila. Přesto, že se 82 % osob z výzkumného souboru domnívá, že homosexuální rodiče mohou být pro dítě stejně dobrými rodiči jako rodiče heterosexuální, zhruba čtvrtina respondentů přesto předpokládá problémy jejich dětí s vlastní identitou (pohlavní rolí) a téměř stejný počet souhlasí i s větší pravděpodobností toho, že děti vychovávané homosexuálními rodiči se také stanou homosexuálními. 81 % respondentů se domnívá, že dítě vychovávané homosexuálními rodiči bude mít větší či menší problémy ve škole, mezi vrstevníky. Jak jsem však uváděla v teoretické části práce u zahraničních výzkumů dětí z gay a lesbických rodin (kapitola 3), žádné z těchto problémů se nepotvrdily. Ve výzkumném souboru se však objevili 3 respondenti, kteří deklarovali osobní znalost takové rodiny (viz R19, R24 a R40 v datovém souboru, viz Přílohy). Dva z nich na otázku *Myslíte si, že děti homosexuálních rodičů/rodiče mohou mít problémy s vlastní identitou (pohlavní rolí)?* odpověděli „určitě ne“ a jeden „spíše ne“. Tento respondent odpověděl „spíše nesouhlasím“ i u otázky *Jak souhlasíte s výrokem „Děti homosexuálních rodičů/rodiče se s větší pravděpodobností také stanou homosexuálními“?*, ostatní dva zcela nesouhlasili. Zajímavý byl však výsledek u otázky *Domníváte se, že dítě vychovávané homosexuálními rodiči/rodičem bude mít problémy ve škole, mezi vrstevníky?* Zde dva z těchto tří respondentů označili středovou možnost (3 na škále od 1 do 5) a jeden dokonce možnost 1 (tzn. „určitě ano“). Z těchto odpovědí se sice nedá usuzovat na více než na předpoklad vzhledem k tomu, že mi není známa míra znalostí těchto respondentů o těchto konkrétních rodinách, míra jejich erudovanosti v posuzování těchto aspektů nebo např. věk dětí zde vychovávaných (důležitý pro posouzení všech tří otázek), dá se to však považovat za zajímavý podnět k případnému dalšímu zkoumání.

V poslední **hypotéze (č. 5)** jsem předpokládala, že u otázky P11 nebude většina respondentů vidět žádný rozdíl mezi výchovou dítěte svobodnou heterosexuální matkou a samotnou lesbickou matkou, tzn. že nejčtenější kategorií bude možnost č. 3 (modus), a to vzhledem k tomu, že v obou rodinách není přítomen muž. Tato hypotéza se potvrdila; možnost č. 3 byla uváděna 28x, č. 2 šestnáctkrát, č. 1 sedmkrát a jednu odpověď nebyla uvedena.

Graf č. 2: Je podle Vás rozdíl v tom, když dítě vychovává pouze svobodná heterosexuální matka nebo jen samotná lesbická matka? (P11)

Tato otázka byla polootevřená, respondenti zde dostali prostor vyjádřit konkrétněji svůj názor. V této otázce spočíval jediný rozdíl mezi oběma matkami v jejich sexuální orientaci (nikoli v rodinném uspořádání). Mezi odpověďmi, ve kterých se přesto objevila možnost „ano, velký rozdíl“ (7 respondentů), byly následující názory: „Předává dítěti svůj pohled na svět“, „reakce okolí může být odmítavá pokud zná orientaci matky a to může být nepříjemné pro psychiku matky“, „matka může mít opět přítelkyni se kterou má intimní vztah, v čemž dítě opět nevidí vzor muž žena“, „když vychovává dceru!!!“, „Myslím, že ano, ale zase tu hraje roli, jak je sexuální orientace dítěti překládána. S velkou pravděpodobností bude dítěti chybět vzorové chování opačného pohlaví, jež bude může mít vliv na pozdější utváření vztahu k tomuto pohlaví“ nebo „myslím, že homosexuální matka může vtiskávat dítěti jiný pohled na muže a partnerské vztahy, které pak dítěti mohou komplikovat vlastní partnerský život“. Z těchto 7 respondentů byli 3 nevěřící, tři byli věřící v některé z křesťanských náboženství (jeden z nich katolík) a jeden v jiné než křesťanské. Z celkového souboru 52 respondentů bylo 36 osob nevěřících, 4 katolíci, 2 protestanti, 1 u Jednoty bratrské, 6 věřících v jiné než křesťanské („v boha“, „své vlastní“ atd.). Ne vždy má však katolická víra vliv na negativní pohled na gay a lesbické rodiny; dotazník jedné ze čtyř

respondentek, která uvedla tuto víru (P16), vyzněl pro g/l rodiny velice kladně (viz R52 v datovém souboru, viz Přílohy).

Další zjištění, která z průzkumu vyplynula, uvádím v oddílu Přílohy (grafy č. 3, 4 a 5 - názory respondentů na možnost manželství i pro gay a lesbické páry, umělé oplodnění lesbických žen, adopci dětí gay či lesbickým párem).

Závěr

V této práci jsem se do několika okruhů pokusila shrnout základní poznatky o lesbických rodinách a, kde to bylo vzhledem k prakticky neexistujícím výzkumům v České republice možné, zasadit je do kontextu české společnosti. I samotné české lesbické rodiny se však snaží příliš nevybočovat a chránit si své soukromí. Ve většině západních společností neexistují jiné než heterosexuální kulturní normy a sociální struktury rodičovství. Absence referenčního rámce pro lesby a gaye, kteří se rozhodují pro mateřství, resp. otcovství, jim klade značné překážky na cestě za svým cílem a zvyšuje nároky na jejich etablování se. Všechny tyto důvody, společně s odhadovaným, doposud malým počtem těchto rodin v České republice (např. v Německu je matkou přibližně každá třetí lesbická žena), velmi ztěžují přístup k jejich zkoumání.

Přesto, že v zahraničí existují již desítky výzkumů gay a lesbických rodin, v českých odborných kruzích se toto téma doposud neseťkalo s významnější reflexí. Namísto toho, aby probíhala odborná diskuze o rezervách dosavadních studií a navazovalo se na ně doplňováním dalších informací, bývá toto téma patologizováno a vznášejí se otázky, které již studiemi prokazatelně zodpovězeny byly. Domnívám se, že se zde namísto vědecké objektivity negativně uplatňuje efekt předporozumění. Tento fenomén se velmi výrazně projevil i v průzkumu mezi studenty sociální práce, což považuji za jedno z jeho nejvýznamnějších zjištění. Přesto, že drtivá většina studentů neměla o tématu gay a lesbických rodin téměř žádné informace, byli schopni odpovídat na všechny otázky, a velmi často vybírali i jiné než neutrální středové hodnoty (viz 5. kapitola).

Žádný z relevantních výzkumů nepotvrdil předpokládané narušení psychiky, sexuální identity či pocitu spokojenosti dítěte. Rozhodující proměnnou z hlediska dítěte se neukázalo být pohlaví rodičů, nýbrž to, jaké vztahy mají rodiče ke svým dětem, jak fungují samotní rodiče jako pár, jejich pozitivní vnímání sebe sama, jakým způsobem se dělí o rodinné povinnosti apod. Případné „chybějící ženské či mužské vzory“, na základě nichž si formuje svou identitu, může dítě najít i u ostatních členů rodiny a stejném sociokulturním kontextu, jako všechny ostatní děti. Tyto výsledky tedy podporují teorie kladoucí větší důraz na rodinné vztahy a rodinný proces než na strukturu rodiny. Můžeme tedy zjednodušeně shrnout, že gay a lesbické rodiny

by neměly být pojímány jako „jiné“ (a tím pádem méněcenné či ohrožující) pouze z toho důvodu, že „jiná“ je jejich struktura.

Respekt k jedinečnosti klienta a jeho životní situaci je také jednou z nejdůležitějších zásad v sociální práci. Základní orientace v problematice dává sociálnímu pracovníkovi šanci na lepší posouzení životní situace klienta a následnou formulaci účinnější intervence. Doufám tedy, že tato práce přispěje k otevřenému a nestigmatizujícímu přístupu sociálních pracovníků k „homosexuálním“ rodinám a k reflektování akceptace těchto klientů, stejně jako k lepšímu přijímání g/l rodin obecně.

Seznam použité literatury

AMERICAN ACADEMY OF PEDIATRICS *Coparent or Second-Parent Adoption by Same-Sex Parents*. [online]. Published on 2 February 2002. Dostupné z <<http://pediatrics.aappublications.org/cgi/content/full/109/2/339>>.

BADINTER, E. *XY. Identita muža*. Prvé vydanie. Bratislava : Zaujmové združenie žien Aspekt, 1999. 211 s. ISBN 80-585549-10-7.

CABAJ, R. P., STEIN, T. S. *Textbook of Homosexuality and Mental Health*. Washington, DC : American Psychiatric Press, Inc., 1996, 978 s. ISBN 0-88048-719-X.

CURRAN, J.C. , RENZETTI, C.M. *Ženy, muži a společnost*. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2003. 642 s. ISBN 80-246-0525-2.

DELAISI DE PARSEVAL, G. *Konštruovanie rodičovstva v rovnakopohlavných pároch*. in *Au-delà du PaCS (l'expertise familiale à l'épreuve de l'homosexualité)*, edice *Politique d'aujourd'hui*. Z francouzštiny přeložil Andrej Záthurecký. Paris : Presses Universitaires de France 1999, s. 225-244.

DERRIDA, J., ROUDINESCO, É. *Co přinese zítřek?* Vydání první. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2003. 285 s. ISBN 80-246-0542-2.

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost : Příručka pro uživatele*. Praha : Karolinum, Univerzita Karlova v Praze, 1993. 374 s. ISBN 80-7066-822-9.

DUDOVÁ, R., VOHLÍDALOVÁ, M. *Rodina a rodičovství v individualizované společnosti*. in *Gender/rovné příležitosti/výzkum*, ročník 6, číslo 1/2005, vyd. Sociologický ústav Akademie věd České republiky. ISSN 1213-0028.

FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Ve Věrovanech: Piszkievicz, 2004, 159 s. ISBN 80-86768-06-6.

FREUD, S. *Totem a tabu : O podobnostech v duševním životě divocha a neurotika*. 1. vydání. Praha : Psychoanalytické nakladatelství, 1997. ISBN 80-86123-01-4.

GOLOMBOK, S. *Jsou v nejlepším zájmu dítěte?* in www.bengales.cz [online], poslední revize 30. 1. 2007. Dostupné z <<http://dokumenty.bengales.cz/les-veda/alp>>

JÓJÁRT, P. *Lesbické ženy a gejovia v role rodičov*. Bratislava, 2000. 112 s. Diplomová práce na FF UK v Bratislave na Katedre psychológie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jana Štúrová.

KIRKPATRICK, M. / SMITH, C. / ROY, R. (1981): *Lesbian mothers and their children: A comparative survey*. in *American Journal of Orthopsychiatry* [online], vol. 51, s. 545-551. Dostupné z <<http://www.apa.org/journals/ort>>.

LAIRD, J. *Lesbians & Lesbian Families*. I. Title. New York : Columbia Univesity Press, 1999. 363 s. ISBN 0-231-10252-6.

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Vydání 2. Praha : Sociologické nakladatelství, 2002. 250 s. ISBN 80-86429-05-9.

NEDBÁLKOVÁ, K.: *Lesbické rodiny: Mezi stereotypem a autenticitou*. in *Biograf* [online]. 2005, číslo 38. Dostupné z <<http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v3802>>

NEDBÁLKOVÁ, K., POLÁŠKOVÁ, E. *Gay a lesbické rodiny*. in Heller, J Procházková, J., Sobotková, I. (eds.), *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Universita Palackého v Olomouci, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl. ISBN 80-244-1059-1.

OAKLEY, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Vydání 1. Praha : Portál, 2000. 171 s. ISBN 80-7178-403-6.

PATTERSON, C. J. *Family relationships of lesbians and gay men*. in *Journal of Marriage and the Family*, vol. 62 [online]. Dostupné z <<http://www.jstor.org>>.

PECHOVÁ, O. recenze a studie in www.bengales.cz [online]. 2006. Poslední revize 30. 1. 2007. Dostupné z <<http://www.bengales.cz>>.

PERRIN, E. C. *Spolurodičovská adopce stejnopohlavními páry*. [online]. Přeložila O. Pechová. Poslední revize 9. 1. 2006. Dostupné z <www.bengales.cz>.

PROCHÁZKA, I. *Novinky v biologické podmíněnosti sexuální orientace*. [online]. Příspěvek na odborné schůzi sexuologické společnosti Bohnické sexuologické dny 23.-24.2.2006. Poslední revize 8. 3. 2006. Dostupné z <<http://gales.gl.cz/ls-dokumenty/podminenost.phtml>>

ŠEDIVÝ, M. Homoparentalita. [online]. Poslední revize 3. 11. 2005. Dostupné z <<http://www.family-reunion.net>>.

SOKOLOVÁ, V. *Gay a lesbické rodičovství, homosexuální rodina a genderové aspekty netolerance k homosexualitě*. in *ABC feminizmu*, Brno: Nesehnutí, 2004.

SLATER, S. *The Lesbian Family Life Cycle*. I. Title. New York, N. Y. : The Free Press, 1995. 265 s. ISBN 0-02-920895-5.

SPENCER, C. *Dejiny homosexuality*. 1. vyd. Bratislava: Slovart, 1999. 294 s. ISBN 80-7145-302-1.

ŠMAUSOVÁ, G. *Proti tvrdošijné představě o ontické povaze gender a pohlaví*. in *Politika rodu a sexuální identity*, sborník prací Fakulty sociálních studií Masarykovy Univerzity Brno, sociální studia 7. Vydání 1. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2002. 219 s. ISBN 80-210-2834-3. ISSN 1212-365X.

ŠTĚPÁNKOVÁ, M. *Gay a lesbické rodičovství*. [online]. Poradna pro občanství, občanská a lidská práva. Poslední revize 2. 1. 2007. Dostupné z <http://www.diskriminace.cz/do-sexualni/gay_lesbicke_rodicovstvi.phtml>.

TALANDOVÁ, J. *Sociální postavení lesbických žen a alternativní rodinné modely v kontextu heterosexuální společnosti*. Praha : L-klub Lambda,1997. 43 s.

Právní normy:

Zákon č. 94/1963 Sb, o rodině.

Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte.

Zákon č. 115/2006, o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 227, o výzkumu na lidských embryonálních buňkách a souvisejících činnostech.

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení.

Přílohy

Příloha č. 1 - Dotazník k bakalářské práci Lesbické rodiny v kontextu české společnosti

Příloha č. 2. - Datový soubor

Příloha č. 3 - Graf č. 3, 4, 5.

Příloha č. 1: Dotazník k bakalářské práci Lesbické rodiny v kontextu české společnosti:

Poznámky k vyplňování: Označte prosím vždy jen jednu odpověď. Vaši odpověď označte zřetelně (např. tučným písmem), případně vyplňte.

Dotazník je anonymní, snažte se tedy prosím odpovídat co nejupřímněji.

Děkuji a přeji hodně úspěchů ve studiu.

Lenka Laubová, 3. ročník SOCP, FF UK

P1 V jakém ročníku studia sociální práce jste? 1. 2. 3. 4. 5. 6.

P2 Jste: 1) žena 2) muž

P3 Domníváte se, že máte dost informací o rodinách, kde dítě je vychováváno homosexuálním/i rodičem/rodiči?

1 2 3 4 5
ano, mám mnoho informací ne, nemám žádné informace

P4 Informace o rodinách, kde dítě je vychováváno homosexuálním/i rodičem/rodiči máte převážně:

1. z odborné literatury
2. od homosexuálně orientovaných lidí (známých, přátel i jiných)
3. od heterosexuálně orientovaných známých či přátel
4. z médií
5. nemám žádné informace
6. odjinud - odkud: .....

P5 Myslíte si, že lesby či gayové dokáží vytvořit stejně kvalitní vztah jako heterosexuálové? Označte Vaši odpověď na škále:

určitě ano 1 2 3 4 5 určitě ne

P6 Domníváte se, že homosexuální rodiče mohou pro dítě být stejně dobrými rodiči, jako rodiče heterosexuální? K Vaší volbě napište nejdůležitější důvod, proč tomu tak podle Vašeho názoru je (pokud nějaký takový důvod znáte):

1. určitě ne .....
2. spíše ne .....
3. spíše ano .....
4. určitě ano .....

P7 Znáte nějakou rodinu, kde je dítě vychovááno homosexuálním rodičem/rodiči?

1. ano - osobně
2. ano - z doslechu
3. ne - pouze z médií
4. ne - vůbec

P8 Myslíte si, že děti homosexuálních rodičů/rodiče mohou mít problémy s vlastní identitou (pohlavní rolí)?

1. určitě ano
2. spíše ano
3. spíše ne
4. určitě ne

P9 Jak souhlasíte s výrokem „Děti homosexuálních rodičů/rodiče se s větší pravděpodobností také stanou homosexuálními“?

zcela souhlasím   1   2   3   4   5   zcela nesouhlasím

P10 Domníváte se, že dítě vychovávané homosexuálními rodiči/rodičem bude mít problémy ve škole, mezi vrstevníky?

určitě ano   1   2   3   4   5   určitě ne

P11 Je podle Vás rozdíl v tom, když dítě vychovává pouze svobodná heterosexuální matka nebo jen samotná lesbická matka? K Vaší odpovědi prosím uveďte důvod, proč:

1. ano, velký rozdíl .....
2. malý rozdíl .....
3. není v tom rozdíl .....

P12 Myslíte si, že je pravděpodobné, že se v rámci své praxe s homosexuálními rodinami setkáte?

1. určitě je
2. spíše je
3. spíše není
4. určitě není

P13 Jste nakloněn/a možnosti manželství i pro gay a lesbické páry?

1. ANO
2. NE

P14 Jste pro to, aby lesbické ženy mohly žádat o umělé oplodnění?

1. ANO
2. NE

P15 Měla by být gay či lesbickým párům umožněna adopce dětí?

1. ANO
2. NE

P16 Jste věřící?

1. ano - katolík
2. ano - jiné křesťanské - uveďte, jaké .....
3. ano - jiné, ale ne křesťanské - uveďte, jaké .....
4. nejsem věřící

Děkuji Vám za spolupráci a trpělivost.

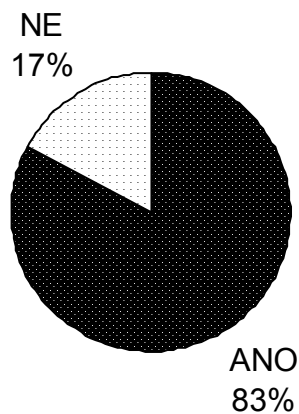
Příloha č. 2: Datový soubor

	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	P13	P14	P15	P16
R1	5	1	4	4	1	4	2	4	5	4	3	2	1	1	1	4
R2	5	1	4	4	1	3	3	3	5	3	2	1	1	1	1	4
R3	4	1	4	4	1	4	3	3	4	2	1	4	1	1	1	4
R4	3	1	4	4	2	4	4	2	4	1	2	2	1	2	2	4
R5	6	1	4	4	2	4	4	3	4	4	3	2	1	1	2	4
R6	6	1	5	5	1	4	4	4	5	3	2	1	1	1	1	3
R7	6	1	5	5	1	2	3	3	5	3	2	3	2	x	x	2
R8	1	1	4	4	1	3	3	3	4	1	2	2	1	1	1	4
R9	2	1	4	4	1	3	4	3	5	5	3	3	1	1	1	4
R10	1	1	4	4	4	1	4	1	3	2	1	2	2	2	2	1
R11	1	1	4	4	1	4	4	3	4	3	3	2	1	1	1	4
R12	6	1	4	4	1	4	4	3	5	4	3	1	1	1	1	4
R13	3	2	4	3	1	4	3	4	5	2	2	3	1	1	1	4
R14	3	1	4	4	4	2	4	2	1	1	1	3	2	x	x	2
R15	3	1	5	4	1	4	3	3	5	5	3	2	1	2	1	4
R16	2	1	3	4	1	4	3	2	5	4	3	3	1	1	1	4
R17	1	1	2	6	2	2	2	2	4	2	1	3	2	2	2	4
R18	3	1	4	1	1	3	3	3	4	2	3	1	1	1	1	4
R19	1	2	3	2	2	3	1	3	4	3	3	2	1	1	1	3
R20	6	1	4	6	1	4	3	3	5	4	3	3	1	2	1	4
R21	2	1	5	4	2	3	3	3	4	3	2	3	1	1	1	4
R22	3	1	5	5	1	4	4	3	5	3	2	2	1	1	1	3
R23	5	1	4	4	1	3	3	2	3	2	3	1	1	1	1	4
R24	5	1	4	4	1	4	1	4	5	3	3	3	1	1	1	4
R25	3	1	4	4	1	2	4	2	5	2	3	3	1	2	2	4
R26	2	1	4	4	1	4	3	3	4	3	3	3	1	1	1	4
R27	3	1	5	5	4	2	4	2	4	3	3	4	1	1	2	3
R28	5	1	4	4	1	3	3	2	3	2	1	1	1	x	2	4
R29	1	1	4	4	2	3	3	3	5	2	3	3	1	1	1	4
R30	4	1	4	4	3	x	4	3	x	2	x	3	1	2	2	2
R31	5	1	3	4	1	3	3	3	3	3	3	2	1	1	1	3
R32	1	1	4	3	2	3	4	3	5	3	2	2	1	2	1	4
R33	3	1	5	5	1	3	3	3	5	3	3	3	1	1	1	4
R34	5	1	4	6	1	3	4	3	5	2	3	3	2	1	1	4
R35	3	1	3	4	1	4	3	3	5	3	3	2	2	1	1	4
R36	2	1	5	5	1	3	4	3	4	3	3	1	1	1	1	4
R37	6	1	4	4	1	4	3	3	3	2	2	1	1	1	1	4
R38	1	1	2	1	1	3	3	3	5	3	2	2	1	1	1	4
R39	4	1	4	4	3	4	3	3	5	2	2	1	1	1	1	4
R40	4	2	1	2	1	4	1	4	5	1	3	1	1	1	1	4
R41	6	1	4	1	1	3	2	3	3	2	3	2	1	1	1	4
R42	6	1	4	4	1	3	4	2	2	2	2	3	1	1	1	3
R43	1	2	5	5	2	3	4	1	4	x	1	2	2	1	1	3
R44	2	1	4	3	3	2	3	1	3	2	2	2	1	2	2	1
R45	4	1	2	4	1	4	3	1	5	3	2	3	1	1	1	4
R46	3	1	3	3	1	3	3	3	5	3	3	2	1	1	1	4
R47	1	1	4	4	1	3	3	4	5	4	3	3	1	1	1	4
R48	4	1	4	4	3	3	3	3	5	2	2	3	1	2	1	1
R49	2	1	4	3	3	1	3	2	2	3	1	2	2	2	2	2
R50	3	1	3	1	1	4	2	3	5	4	3	2	1	1	1	4
R51	3	1	5	5	4	3	3	2	2	3	3	1	2	1	1	2
R52	1	1	5	5	2	4	3	3	5	1	3	2	1	1	1	1

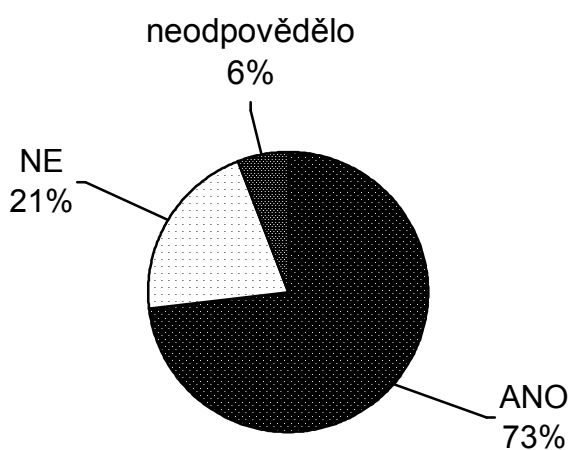
Pozn.: R = číslo respondenta/respondentky, P = číslo otázky.

Příloha č. 3: Grafy č. 3 - 5

Graf č. 3: Jste nakloněn/a možnosti manželství i pro gay a lesbické páry? (P13)

Graf č. 4: Jste pro to, aby lesbické ženy mohly žádat o umělé oplodnění? (P14)

Graf č. 5: Měla by být gay či lesbickým párům umožněna adopce dětí?

